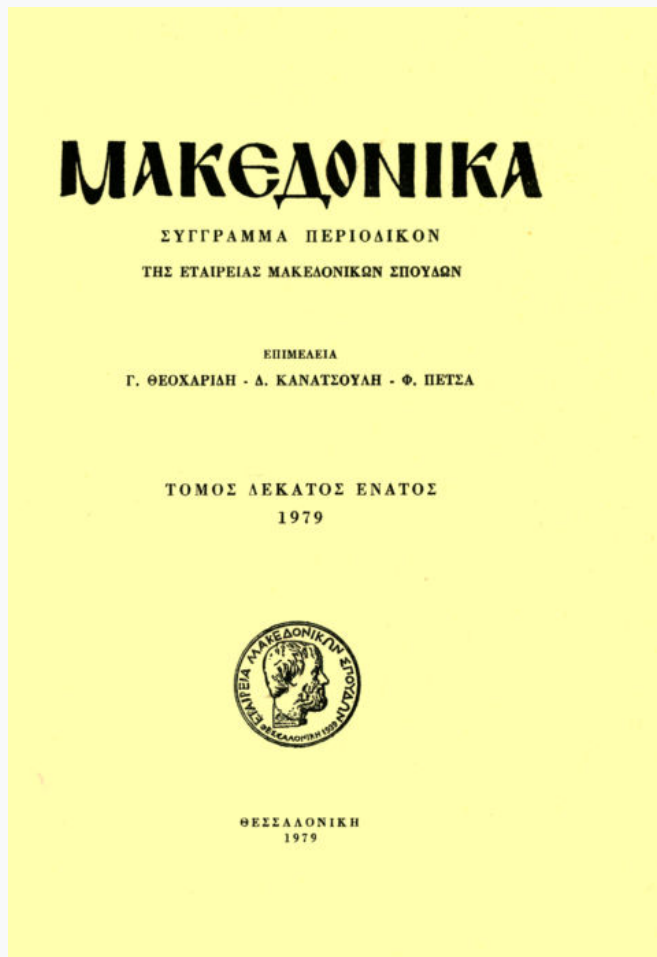

Μακεδονικά

Τόμ. 19, Αρ. 1 (1979)

Ζητήματα ιδιοκτησίας-φορολογίας και διώξεις στη Νάουσα στα χρόνια 1870-1877: (με βάση το φερμάνι επαναχορηγήσεως (1830) της περιουσίας στους Επαναστάτες και άλλα ανέκδοτα έγγραφα)

Γιώργος Χ. Χιονίδης

doi: [10.12681/makedonika.452](https://doi.org/10.12681/makedonika.452)

Copyright © 2014, Γιώργος Χ. Χιονίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Χιονίδης Γ. Χ. (1979). Ζητήματα ιδιοκτησίας-φορολογίας και διώξεις στη Νάουσα στα χρόνια 1870-1877: (με βάση το φερμάνι επαναχορηγήσεως (1830) της περιουσίας στους Επαναστάτες και άλλα ανέκδοτα έγγραφα). *Μακεδονικά*, 19(1), 93–124. <https://doi.org/10.12681/makedonika.452>

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ-ΦΟΡΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΩΞΕΙΣ ΣΤΗ ΝΑΟΥΣΑ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ 1870-1877

(ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΦΙΡΜΑΝΙ ΕΠΑΝΑΧΟΡΗΓΗΣΕΩΣ (1830) ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ
ΣΤΟΤΕΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ)

Είναι γνωστό ότι, όταν τον 'Απρίλιο του 1822 αλώθηκε η Νάουσα από τους Τούρκους¹, οι κάτοικοί της (όσοι δὲν σκοτώθηκαν πολεμώντας) σφάχτηκαν ἢ αιχμαλωτίστηκαν καὶ κυρίως τὰ γυναικόπαιδα. Ὅσοι κατόρθωσαν νὰ γλυτώσουν, κατέφυγαν σὲ γειτονικὲς περιοχὲς ἢ καὶ στὶς ὑπόλοιπες χῶρες τῶν Βαλκανίων καὶ ἰδιαίτερα στὴ Γιουγκοσλαβία ἢ στὴν ἀγωνιζόμενη Ἑλλάδα, ὅπου πολέμησαν ἀνδρεία καὶ τελικὰ ἐγκαταστάθηκαν ἐκεῖ, μὴ καὶ ἡ ἰδιαίτερη πατρίδα τους (ὅπως καὶ ἡ λοιπὴ Βόρεια Ἑλλάδα) παρέμεινε σκλαβωμένη στοὺς Τούρκους ἄλλα 90 χρόνια.

Μεταξὺ τῶν μέτρων, ποὺ ἔλαβαν οἱ κατακτητὲς ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν, ἦταν καὶ ἡ δήμευση τῆς (κινητῆς καὶ ἀκίνητης) περιουσίας τους²,

---

1. Βλ. σχετικὰ στοῦ Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Τὰ ἐπαναστατικὰ γεγονότα εἰς τὴν περιοχὴν Ναούσης-Βεροίας κατὰ τὸ 1822. Προβλήματα κατὰ τὴν χρονολόγησίν των, «Μακεδονικά» 9(1968)211-221, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία. Πρβλ. καὶ τοῦ Ἰδίου, Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Νάουσαν καὶ τὴν περιοχὴν Βεροίας κατὰ τὸ 1821, «Μακεδονικὴ ζωή», τευχ. 58 (Μάρτιος 1971) 17-23, ποὺ τυπώθηκε καὶ σὲ ἰδιαίτερο ἀνάτυπο. Ἐκλαϊκευμένη ἀνακοίνωση τῶν ἐγγράφων, ποὺ δημοσιεύονται πρὸ κάτω, ἔκμα στο περιοδικὸ «Νιάουστα», τευχ. 2 (Ἰανουάριος-Μάρτιος 1978)8-9, μὲ τίτλο: «Οἱ διώξεις καὶ οἱ φυλακίσεις τῶν Ναουσαίων, ἀπὸ τοὺς Τούρκους, στὰ χρόνια 1870-1877».

2. Βλ. τὸ σχετικὸ φερμάνι στοῦ Ἰωάννου Κ. Βασδραβέλλη, Οἱ Μακεδόνες εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνας, 1796-1832, ἔκδ. 2η, Θεσσαλονίκη 1950, σ. 148 κ.έ., 283 κ.έ., Ἐγγραφο 79 ἢ σ. 281 κ.έ. τῆς 3ης ἐκδόσεως (1967), Ἐγγραφο 32, τοῦ Ἰδίου, Ἱστορικὰ Ἀρχεῖα Μακεδονίας, Α' (Θεσσαλονίκης), Θεσσαλονικὴ 1952, σ. 525 καὶ 526 καὶ Β' (Βεροίας-Ναούσης), Θεσσαλονικὴ 1954, σ. 352, ἀριθ. 383. Πρβλ. Δημ. Πλαταρίδου-Ε. Στουγιαννάκη, Ἱστορία τῆς πόλεως Ναούσης, ἐκδόση 2η, Θεσσαλονικὴ 1976, σημ. 4, τῶν σ. 216-217, καὶ σημ. 1, τῆς σ. 221. Γιὰ τὴν τύχη τῆς περιουσίας τῶν κατοίκων τῶν περιοχῶν, ποὺ κατακτοῦσαν οἱ Τούρκοι βλ. Ν. Π. Ἐλευθεριάδου, Ἀνατολικαὶ μελέται, τ. 1, Τὰ προνόμια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Σμύρνη 1909, σ. 58-70, πρβλ. δὲ καὶ τὶς σ. 25-40. Ἡ γῆ τῶν ραγιάδων ἀνῆκε στὸν σουλτάνο, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ σπίατα, τὰ ἀμπέλια καὶ τοὺς κήπους. Βλ. Ι. Α. Σούτσου, Πλουτολογία, τ. 1, ἔκδ. 2η, Ἀθήναι 1882, σ. 240-243.

ὅπως καὶ ἡ κατάργησις τῶν εἰδικῶν προνομίων, ποὺ εἶχε ἡ Νάουσα σάν τόπος ποὺ προστατευόταν ἀπὸ τὴ βασιλομήτορα¹.

Γνωρίζουμε μέχρι τώρα ὅτι, λίγα χρόνια μετὰ τὴν ἐπανάστασις τοῦ 1822, ἐπανεῴθησαν κάπως τὰ πράγματα στὴν προηγούμενη νομικὴ κατάστασις, γιατί, ἀλλιώτικα, δὲν θὰ ἦταν δυνατὴ ἡ ἐπανεγκατάστασις τῶν Ναουσαίων, ποὺ σώθησαν ἢ τῶν νέων κατοίκων, ποὺ ἤλθαν ἀπὸ ἄλλες περιοχὲς².

Τώρα ὁμως ἀποκοτοῦμε καὶ τὴ γραπτὴ ἐπιβεβαίωσις τοῦ γεγονότος τούτου, γιατί ἀνακαλύφθηκαν τὰ ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα, δηλαδὴ τὸ σχετικὸ φερμάνι τοῦ σουλτάνου Μαχμούτ Β' (1808-1839), τοῦ ὁποῦοι ξέραμε μονάχα τὴν ὑπαρξὴ ἀπὸ δημοσίευσιν συνοπτικῆς περιλήψεως τοῦ περιεχομένου του³, καὶ ἄλλα ἔγγραφα, ποὺ ἀναφέρονται στὶς ταλαιπωρίες, στὶς διώξεις καὶ στὶς φυλακίσεις τῶν Ναουσαίων, στὰ χρόνια 1870-1877.

1. Γιὰ τὰ προνόμια τῆς Νάουσας βλ. Δ. Πλαταρίδου-Ε. Στουγιαννάκη, ὁ.π., σ. 48-49 καὶ Ἰωάννου Κ. Βασδραβέλλη, Ἱστορικὰ περὶ Ναούσης ἐξ ἀνεκδότου χειρογράφου, «Μακεδονικά» 3(1953-1955) 125-141 καὶ κυρίως σ. 129-130, τοῦ Ἰδίου, Ἱστορικὰ ἀρχεῖα Μακεδονίας, Β', σ. 374, ἀριθ. 396 καὶ σ. 396, ἀριθ. 411, ὅπου δημοσιεύονται δύο ἔγγραφα, καὶ μετὰ τὸ πρῶτο διατάσσεται (1849) ἡ ἐκλογὴ ἰδιαίτερου μουδέρη στὴ Νάουσα, ἐνῶ μετὰ τὸ δεύτερο, μετὰ λίγα χρόνια (1860), ἡ πόλις ὑπέχθηκε διοικητικὰ καὶ πάλι στὴ Βέροια. Πρβλ. ἀκόμα τοῦ Βασίλη Δημητριάδη, Ἡ Κεντρικὴ καὶ Δυτικὴ Μακεδονία κατὰ τὸν Ἑβλιγιὰ Τσελεμπή, Θεσσαλονικὴ 1973, σ. 246-248, Γερασίμου Δ. Κασάλη, Λαογραφικὰ ἐκ Μακεδονίας, «Λαογραφία» 6(1917) 452-537 καὶ κυρίως σ. 461-463, καὶ τὶς ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις τοῦ Ἰδίου, Τρεῖς νεράιδες τῆς Μακεδονίας (Νάουσα-Ἐδεσσα-Καστοριά), Ἀθήναι 1939, σ. 18-20, Ἀποστόλου Ε. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, 1354-1833, Θεσσαλονικὴ 1969, σ. 109, τοῦ Ἰδίου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. 1. ἔκδ. 2η, Θεσσαλονικὴ 1974, σ. 279 καὶ Ν. Γ. Φιλίππιδου, Ἡ ἐπανάστασις καὶ καταστροφὴ τῆς Ναούσης, Ἀθήναι 1881, σ. 25-26. Γιὰ τὰ προνόμια τῆς βασιλομήτορος καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας τοῦ σουλτάνου («γάσιν») βλ. Ἰωάννου Γ. Γιαννοπούλου, Ἡ διοικητικὴ ὀργάνωσις τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν, Ἀθήναι 1971, σ. 54-55. Σχολιασμένη ἀναδημοσίευσιν τοῦ κειμένου τοῦ Ἑβλιγιὰ Τσελεμπή ἔκαμε ὁ Κώστας Σ. Σπορέλας, Μιά σύντομη περιγραφή τῆς Νάουσας τοῦ 1668, «Μακεδονικὴ Ζωή», τεύχ. 144 (Μάιος 1978) 17-19.

2. Βλ. Ἰωάννου Κ. Βασδραβέλλη, Ἱστορικὰ περὶ Ναούσης ἐξ ἀνεκδότου χειρογράφου, «Μακεδονικά» 3(1953-55) 140-141. Πρβλ. καὶ Δ. Πλαταρίδου-Ε. Στουγιαννάκη, ὁ.π., σημ. 1 τῆς σ. 46, Ἀπ. Ε. Βακαλοπούλου, ὁ.π., σ. 603-604, Βασ. Δημητριάδη, ὁ.π., σ. 246, σημ. 2 καὶ Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ὁ ὄσιος Θεοφάνης, ὁ νέος (ὁ ἐξ) Ἰωαννίνων πολιοῦχος τῆς μακεδονικῆς Ναούσης, ἡ ἱδρυσις τῆς πόλεως καὶ ἡ καταγωγὴ τῶν κατοίκων, «Μακεδονικά» 9(1968) 223-238 καὶ ἰδιαίτερα 236-238. Ἐξάλλου, ὑπάρχουν στοιχεῖα καὶ γιὰ τὴν ἐγκατάστασις κατοίκων στὴ Νάουσα ἀπὸ ἄλλες περιοχὰς καὶ πρὶν τὸ 1822 καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀλή πασᾶ, ποὺ θὰ τὰ δημοσιέψω στὴ μελέτη μου, ποὺ χρόνια τώρα (1971 κ.ἑ.) ἐτοιμάζω, μετὰ τίτου: «Ἡ ἐπικυριαρχία τοῦ Ἀλή πασᾶ Τεπελενλή τῶν Ἰωαννίνων στὴν Κεντρικὴ καὶ Δυτικὴ Μακεδονία».

3. Βλ. Ἰωάννου Κ. Βασδραβέλλη, Ἱστορικὰ ἀρχεῖα Μακεδονίας,

Τούτο όφειλομε στην έρευνητική προσπάθεια του φιλόστορα Έδεσσαίου κ. Γιώργου Τουσίμη, που τὰ βρήκε στὸν φάκελο «Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως 1876, Προξενεῖον Θεσσαλονίκης», καὶ εὐγενικά μου παρεχώρησε τὶς σχετικὲς φωτοτυπίες, ὅπως καὶ ἄλλα ἔγγραφα, καὶ γιὰ τοῦτο τὸν εὐχαριστῶ θερμὰ καὶ ἀπ' ἑδῶ.

Τὰ κείμενα τούτα εἶναι πολὺ σημαντικά, γιὰτι περιέχουν πολλὲς καὶ χρήσιμες πληροφορίες γιὰ τὸ νομικὸ, γιὰ τὸ φορολογικὸ καὶ γιὰ τὸ διοικητικὸ καθεστῶς, κυρίως τοῦ 19ου αἰώνα, ἀλλὰ καὶ ἱστορικὰ στοιχεῖα, ὅπως θὰ δοῦμε πιὸ κάτω, ὅπου θὰ ἐξετάσουμε τὰ ἔγγραφα κυρίως ἀπὸ ἱστορικῆς σκοπιᾶς.

Θὰ δημοσιευτοῦν πρῶτα παρατηρήσεις καὶ εὐρεία περίληψη τῶν ἐγγράφων (τοῦ καθένα χωριστὰ) καὶ ὕστερα τὸ κείμενό τους.

1

Τὸ φερμάνι

Τὸ κείμενο τοῦ φερμανιοῦ (αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος) δημοσιεύεται στὴ σωζόμενη ἑλληνικὴ μετάφρασή του, ὅπως δηλαδὴ βρέθηκε. Τοῦτο εἶναι γραμμένο σὲ τέσσερες μεγάλες κόλλες. Ὁ μεταφραστής ἢ ὁ γραφέας του («καθ' ὑπαγόρευσιν» τοῦ μεταφραστῆ) τὸ ἔγραψε ἀπευθείας, ὅπως φαίνεται ἀπὸ μερικὰ σθησίματα. Ἐκαμε λίγα ὀρθογραφικὰ λάθη καὶ μερικὰ συντακτικὰ κ.λ., τὰ ὁποῖα διόρθωσα σιωπηρὰ, ὅπου δὲν κινδύνευε νὰ ἀλλοιωθεῖ ἡ ἔννοια καὶ ὁ τρόπος διατυπώσεως τοῦ κειμένου. Ὅπου ἔκανα ἀναγκαῖες προσθήκες ἢ διευκρινίσεις, τὶς ἔβαλα σὲ ἀγκύλες.

Μιά σοβαρὴ ἔλλειψη τῆς μεταφράσεως εἶναι ἡ παράλειψη μνημονεύσεως τῆς ἀραβικῆς ἢ χριστιανικῆς ἡμερομηνίας τοῦ φερμανιοῦ, καὶ ἔτσι δὲν μαθαίνομε ἀπὸ τοῦτο οὔτε κἀν τὸν χρόνο τῆς ἐκδόσεώς του, μιὰ καὶ δὲν σημειώθηκε αὐτὸς οὔτε ὕστερα, στὸ κείμενο ἢ στὰ ἄλλα ἔγγραφα (στὶς δύο ἀναφορὲς καὶ στὰ διαβιβαστικά), πού σώθηκαν καὶ δημοσιεύονται ἐπίσης. Ἡ μόνη ἔνδειξη, πού ὑπάρχει στὸ σῶμα τοῦ ἐγγράφου, εἶναι ὁ ἀριθμὸς 1452, εὐθὺς μετὰ τὸν τίτλο τῆς ἐπικεφαλίδας, δηλαδὴ μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ σουλτάνου, πού δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι χρονολογικὴ ἔνδειξη, οὔτε μὲ τὸ τουρκικὸ (ἀραβικὸ), οὔτε μὲ τὸ χριστιανικὸ ἡμερολόγιο, παρὰ ἡ ἔνδειξη ἀριθμῆσεώς του σὲ μιὰ πολυαριθμότερη σειρά ἐγγράφων.

Σώθηκαν ὅμως δύο σχετικὰ φερμάνια στὸ τουρκικὸ τους πρωτότυπο¹. Τὸ πρῶτο φέρει τὴν ἀραβικὴ χρονολογικὴ ἔνδειξη «29 Τζεμάζη οὐλ Ἐβέλ

Α', σ. 521 καὶ 522, ὅπου δημοσιεύεται ἡ περίληψη δύο φερμανίων, τοῦ 1830. Πρβλ. ἀκόμα τ ο ὕ ἱ δ ἱ ο υ, ὁ.π., τ. Β', σ. 352, ἀριθ. 383 (τοῦ 1844). Ἄς ἐλπίζουμε ὅτι θὰ ἐπακολουθήσει καὶ ἡ δημοσίευση ὁλόκληρου τοῦ κειμένου καὶ τούτων τῶν ἐγγράφων.

1. Β λ. Ἴ ω ἄ ν ν ο υ Κ. Β α σ δ ρ α β ἔ λ λ η, Ἱστορικὰ ἀρχεῖα Μακεδονίας, Α', σ. 521 καὶ 522.

1246» (=15 Νοεμβρίου 1830) και τὸ ἄλλο τὴν ἡμερομηνία «6 Ρετζέπ 1247» (=11 Δεκεμβρίου 1830). Ἡ περίληψη τοῦ πρώτου ἔχει ὡς ἐξῆς: «Φιρμάνιον περὶ ἐπιβαλλομένου ἐκμουσουλμανισμοῦ τῆς Ναούσης, διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως (εἰς τὰ κτήματα τῶν φονευθέντων) ἑκατὸν οἰκογενειῶν μουσουλμάνων και ἰδρύσεως ἐν αὐτῇ τεμένους καὶ σχολείου». Ἡ περίληψη τοῦ δευτέρου εἶναι ἡ ἐξῆς: «Φιρμάνιον περὶ ἐποικισμοῦ τῆς Ναούσης. Ἀπεφασίσθη ἡ ἐγκατάστασις 100 οἰκογενειῶν μουσουλμάνων εἰς τὰ κτήματα τῶν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν φονευθέντων. Μέχρι τοῦδε ἐγκατεστάθησαν μόνον 51 οἰκογένειαι μουσουλμάνων, ἐκτίσθη δὲ καὶ τέμενος. Ὁ Ἐρδομουσελή Μουσταφᾶ κατέλαβε καὶ ἐκμεταλλεύεται ἀγροὺς τῶν φονευθέντων, οἱ ὅποιοι πρέπει νὰ ἀφαιρεθοῦν παρ' αὐτοῦ και νὰ δοθοῦν εἰς μουσουλμάνους, νὰ ἐπιστραφοῦν δὲ τὰ κτήματα τῶν ἐπανερχομένων κατοίκων τῆς Ναούσης. Ὁ πρόεδρος τῆς Ναούσης ἐδήλωσεν ὅτι μὲ τὴν ἀπόδοσιν τῶν κτημάτων των εἰς τοὺς ἐπανερχομένους Ναουσαίους θὰ παρακινηθοῦν και οἱ λοιποὶ νὰ ἐπανεέλθουν». Ἐξάλλου, τὸ φιρμάνι τοῦτο συνόδευε καὶ κατάλογος τῶν ἀποδοθέντων κτημάτων.

Ἔτσι λοιπὸν καταλήγομε νὰ δεχτοῦμε ὅτι τὸ φιρμάνι, ποὺ δημοσιεύεται ἐδῶ, θὰ πρέπει νὰ χρονολογηθεῖ στὰ 1830. Ὑπῆρχαν πάντως δύο φιρμάνια τουλάχιστον. Τὸ κείμενο, ποὺ ἀκολουθεῖ, ἀνταποκρίνεται μᾶλλον στὸ δεύτερο (τουρκικὸ φιρμάνι), ἀφοῦ ἄλλωστε ἀναφέρεται σὲ τοῦτο και ἄλλο παρόμοιο διάταγμα ποὺ προηγήθηκε.

Ἐξάλλου, στὸ κείμενο τοῦ φιρμανιοῦ (σελ. 4) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐπαναχορήγηση τῶν κτημάτων τῶν Ναουσαίων ρυθμίστηκε σύμφωνα μὲ ὅσα ἀποφασίστηκαν και στὴν ὅμοια περίπτωση ἐπανασυνοικισμοῦ τῶν Κυδωνιῶν, ἐνῶ στὸ (δημοσιευόμενο πιδ κάτω ἄν) τρίτο ἔγγραφο (ἀριθ. 13.869, σελ. 1-2) γράφεται ὅτι: «Ἐνεκεν ὅμως τοῦ ἀγόνου συστήματος τῆς ἐπιμόρτου καλλιιεργείας και συνεπεία ἐκλιπαρήσεων, ὁ αὐτὸς Σουλτάνος ταυτοχρόνως, δι' ἐπιστήμου διατάγματος, ἐδωρήσατο εἰς Ψαρρά, Χίον, Κυδωνίας και Νάουσαν τὴν ἀκίνητον αὐτῶν περιουσίαν...». Ἡ χρῆση τοῦ ἐπιρρήματος «τ α υ τ ο χ ρ ὶ ν ω ς» και ὁ συσχετισμὸς του μὲ τίς παρόμοιες περιπτώσεις τῶν Ψαρῶν, τῆς Χίου και τῶν Κυδωνιῶν, μᾶς προσανατολίζουσι χρονικὰ και γιὰ τὴ Νάουσα.

Ἄλλωστε, ἔχομε και κάποιον ἄλλο χρονικὸ προσδιορισμὸ, κατὰ προσέγγιση βέβαια, και ἀπ' ὅσα γράφονται στὸ δημοσιευόμενον πιδ κάτω ἔγγραφο ἀριθ. 3, ὅπου (σελ. 2) διατυπώνεται (30.11.1876) και τὸ ἐξῆς ἐρώτημα: «Πόθεν, λοιπὸν, οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀρῦόμενοι τὸ δικαίωμα ἐπιτάττουσιν ἡμῖν, λέγοντες, οὐδὲν δικαίωμα ἐπὶ τῆς ἰδιοκτησίας ἔχετε, ἦν ἐπὶ πενήντα ὅλα ἔτη καρπούμεθα, δυνάμει τίτλου ἐγκύρου, κατὰ τοὺς κειμένους νόμους;». Πραγματικὰ, ἀφοῦ στὰ 1876 εἶχαν συμπληρωθεῖ 46 χρόνια ἀδιατάρακτος ἀσκήσεως τῶν νέων δικαιωμάτων ἰδιοκτησίας, συμπερα-

νεται ότι στα 1830 πρέπει να επαναχορηγήθηκαν τα όποια δικαιώματα αναγνώρισε πάλι και στους Ναουσαίους ο Τούρκος σουλτάνος.

Τό φερμάνι τούτου (όπως άλλωστε και όλα) είναι αντιπροσωπευτικό των παρόμοιων διαταγμάτων των σουλτάνων, δηλαδή είναι γεμάτο επαναλήψεις, πλατειασμούς, σχινοτενείς προτάσεις, άσυνταξίες και πομπώδεις εκφράσεις. Παρά ταύτα, ενώ έχει τα ελαττώματα τούτα σάν νομοθετικο-νομικό ή διοικητικό κείμενο, ή πολυλογία του είναι χρήσιμη για τόν ιστορικό μελετητή, γιατί έτσι άποκτᾶ περισσότερες χρήσιμες πληροφορίες για τό άντικείμενο τῆς έρευνάς του.

Άπό τῆ μελέτη τού κειμένου και με βοήθῃ τᾶ δεδομένα τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας, άποκτοῦμε τᾶ ἑξῆς ἄξιοσημείωτα στοιχεία:

α. Ἐπιβεβαιώνεται ότι δημεύτηκε ἡ περιουσία τῶν Ναουσαίων μετά τὴν καταστροφή τῆς πόλεως, και συγκεκριμένα τᾶ ἀμπέλια, τᾶ χωράφια και οἱ ἄλλες ιδιοκτησίες τους, κατόπιν διαταγῆς τού σουλτάνου ἀπό τὸν Ἄβδουλ ἄπουτ (ἢ ἄβουτ) Ἐχχάζ πασά, και ὅτι όλα τούτα ἔγιναν σουλτανικά κτήματα. Ἀκόμα, ὅτι κτίστηκε ἐκεῖ τζαμί και σχολειὸ τουρκικὸ ἀπό τᾶ ἔσοδα μερικῶν ιδιοκτησιῶν Ἑλλήνων επαναστατῶν ποὺ σκοτώθηκαν¹.

Ἐπίσης μαθαίνομε ὅτι εἶχε ἀποφασισθεῖ νὰ ἐγκατασταθοῦν στὴ Νάουσα μέχρι 100 τουρκικῆς² οἰκογένειες ἀπό τῆς γειτονικῆς ἐπαρχίας και νὰ ἑδρεύει στὴν πόλῃ μουδῆρης και διοικητῆς-λοχαγὸς («μουλιούμπασης») με ἀνάλογο ἀριθμὸ στρατιωτῶν³. Ἐξᾶλλου ἐπιστράφηκαν οἱ ιδιοκτησίες, γιατί δόθηκε ἀμνηστία και ἄφεση ἁμαρτιῶν σὲ ὄσους Ναουσαίους ἐπέστρε-

1. Βλ. και Ἰωάννου Κ. Βασδραβέλλῃ, Ἱστορικά περὶ Ναούσης, σ. 140-141, τού Ἰδίου, Ἱστορικά ἀρχεῖα τῆς Μακεδονίας, Β', σ. 352, ἀριθ. 383, Ἄποστ. Ε. Βακαλοπούλου, ὅ.π., σ. 604 και Βασ. Δημητριάδῃ, ὅ.π., σ. 246.

2. Γνωρίζομε ὅτι ἐγκαταστάθηκαν ὀπωσδήποτε οἱ 51 πρώτες οἰκογένειες τῶν Ὁθωμανῶν. Βλ. Ἰωάννου Κ. Βασδραβέλλῃ, Ἱστορικά ἀρχεῖα Μακεδονίας, Α', σ. 521-522 και Β', σ. 352, ἀριθμ. 383, τού Ἰδίου, Ἱστορικά περὶ Ναούσης, σ. 141, Ἄπ. Ε. Βακαλοπούλου, ὅ.π., σ. 603-604 και Β. Δημητριάδῃ, ὅ.π., σ. 246. Τὴν ἐγκατάσταση τῶν Τούρκων στὴ Νάουσα ζήτησε ὁ πολιτικὸς ἀντίπαλος τού Ζαφειράκη Μάμαντῆς. Οἱ Τούρκοι ὁμῶς δὲν ἔδειχναν προθυμία νὰ ἐποικιστοῦν. Βλ. Ἰωάννου Κ. Βασδραβέλλῃ, Ἱστορικά ἀρχεῖα Μακεδονίας, Α', σ. 522 (φερμάνι τού 1832), οὔτε ἤθελαν νὰ καλλιεργήσουν τᾶ κτήματα, ποὺ τοὺς παραχωρήθηκαν, ποὺ τᾶ πωλοῦσαν (1844) στοὺς Χριστιανούς, γι' αὐτὸ και ἐκδόθηκε ἀπαγορευτικὴ διαταγή. Βλ. Ἰωάννου Κ. Βασδραβέλλῃ, Ἱστορικά ἀρχεῖα Μακεδονίας, Β', σ. 352, ἀριθ. 383.

3. Βλ. και Ἰωάννου Κ. Βασδραβέλλῃ, Ἱστορικά περὶ Ναούσης, σ. 129 και 134, τού Ἰδίου, Ἱστορικά ἀρχεῖα Μακεδονίας, Β', σ. 352, ἀριθμ. 383.

ψαν στην πατρίδα τους¹. Οί φόροι όμως τῆς δεκάτης καὶ τῆς γῆς («ἐμλιά») συνεχίστηκαν νὰ καταβάλλονται². Ἐπὶ πλέον ἀποφασίστηκε ὅτι τὸ 1/10 ἀπὸ τὰ ἔσοδα, ποῦ προέρχονταν ἀπὸ τὶς δημοθετεῖσες περιουσίες τῶν σκοτομμένων χριστιανῶν³, θὰ κατατάσσονταν στὴν τάξη τῶν σουλτανικῶν κτημάτων, ἐνῶ προηγούμενα εἶχαν δοθεῖ προσωρινὰ στοὺς Τούρκους καὶ χριστιανούς· ποῦ ἐποικίστηκαν στὴ Νάουσα ἀπὸ ἄλλες περιοχές. Τέλος, εἶχε προβλεφθεῖ νὰ ἐπιστραφεῖ τὸ 1/10 τῶν ἐσόδων στὸ βακούφι τῆς πόλεως⁴, ἀφοῦ ὁμως ἐπανερχόταν ὁ προηγούμενος ρυθμὸς στὴ ζωὴ τῆς Νάουσας.

1. Βλ. Ἰωάννου Κ. Βασδραβέλλη, Οἱ Μακεδόνες, ὅ.π., σ. 290-293 (2ης ἐκδόσεως) ἢ 288-291 (3ης ἐκδόσεως).

2. Γιὰ τοὺς φόρους, ποῦ πλήρωναν οἱ Ναουσαῖοι βλ. Δ. Πλαταρίδου-Ε. Στουγιαννάκη, ὅ.π., σ. 648-649, Ἰωάννου Κ. Βασδραβέλλη, Ἱστορικά περὶ Ναούσης, ὅ.π., σ. 129-130 καὶ 134, τοῦ Ἰδίου, Ἱστορικά ἀρχεῖα Μακεδονίας, Α', σ. 526 καὶ Ν. Γ. Φιλίππιδου, ὅ.π., σ. 26. Γιὰ τὸ φορολογικὸ σύστημα καὶ τοὺς φόρους στὴν τουρκοκρατούμενη Ἑλλάδα γενικὰ βλ. Ἀποστόλου Ε. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. 2, ἐκδ. 2η, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 16-48, Δ. Κ. Τσοποτοῦ, Γῆ καὶ γεωργοὶ τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὴν τουρκοκρατία, Βόλος 1912, σ. 99 κ.έ. Γιὰ τὸ καθεστὸς τῆς ἰδιοκτησίας καὶ γιὰ τὶς διάφορες κατηγορίες γαιῶν βλ. καὶ Α. Ζ. Καλλικλή, Τὸ Ὄθωμανικὸν δίκαιον ἐν Ἑλλάδι, Ἀθήναι 1931, σ. 14 κ.έ., Νικολάου Ι. Πανταζοπούλου, Κοινοτικὸς βίος εἰς τὴν Θετταλομανηστὴν ἐπὶ τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1967 (Ἀνάτοπον ἀπὸ τὸν τ. ΙΔ', γ τῆς Ε.Ε.Σ.Ν.Ο.Ε. Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης), Δ. Κ. Τσοποτοῦ, ὅ.π., σ. 47, κ.έ., Ἰω. Γ. Γιαννοπούλου, ὅ.π., σ. 52-62, Νικολάου Γ. Μοσχობάκη, Τὸ ἐν Ἑλλάδι δημόσιον δίκαιον ἐπὶ τουρκοκρατίας, Ἀθήναι 1882, σ. 18 κ.έ., Γ. Α. Μάουρερ, Ὁ Ἑλληνικὸς λαός, ἑλλ. μετάφραση Ὀλγ. Ρομπάκη, Ἀθήναι 1976, τ. 1, σ. 21-88 (ὅπου δημοσιεύονται χρήσιμες πληροφορίες γιὰ τὴν διοίκησιν, τὸ δίκαιον κ.λ. τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, πρὶν τὴν Ἐπανάστασιν), Ν. Ἐλευθεριάδου, ὅ.π., καὶ τοῦ Ἰδίου, Ἡ ἀκίνητος ἰδιοκτησία ἐν Τουρκίᾳ, Ἀθήναι 1903, σ. 23 κ.έ., τοῦ Ἰδίου, Τὰ δίκαια τῆς πολιτείας ἐπὶ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἡπείρῳ γαιῶν, Ἀθήναι 1915. Ὁ τελευταῖος δημοσίευσεν καὶ πολλὰς σχετικὰς γνωμοδοτήσεις, ποῦ ἀνατυπώθηκαν σὲ δύο τεύχη, Ἀθήναι 1916 καὶ 1917. Πρβλ. τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία καὶ στοῦ Παν. Ι. Ζέπου, Ἀνέκδοτα τουρκικὰ ἔγγραφα ἐκ τῶν ἀρχείων Βεροῖας καὶ Θεσσαλονίκης, «Ἀρχεῖον Ἰδιωτικῶν Δικαίων» 11(1944) 49-91 καὶ κυρίως τὴ σημ. Ι τῶν σ. 49-50 καὶ τὴ σημ. Ι τῶν σ. 56-57. Γιὰ τὰ προβλήματα, ποῦ προέκυψαν σχετικὰ μὲ τὶς δημόσιες καὶ ἰδιωτικὰς ἰδιοκτησίες τῶν Ὄθωμανῶν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, βλ. Γεωργίου Π. Νάκου, Αἱ «μεγάλα δυνάμεις» καὶ τὰ «ἐθνικὰ κτήματα» τῆς Ἑλλάδος (1821-1832), Ε.Ε.Σ.Ν.Ο.Ε. Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης 9(1970) 467-546. Λεῖπει, ὅπωςδῆποτε, μιὰ σχετικὴ σύγχρονη μελέτη γιὰ τὸ ὀθωμανικὸ δίκαιον στὴν ἑλληνικὴ βιβλιογραφία. Τελευταῖα κυκλοφόρησε καὶ τὸ βιβλίον τοῦ Σπύρου Ἀσδραχᾶ, Μηχανισμοὶ τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας στὴν τουρκοκρατία (ιε'-ιστ' αἰ.), Ἀθήναι 1978.

3. Βλ. Ἰωάννου Κ. Βασδραβέλλη, Οἱ Μακεδόνες, ὅ.π., σ. 284-289 (2ης ἐκδόσεως) ἢ 282-287 (3ης ἐκδόσεως), ὅπου δημοσιεύεται κατάλογός τους.

4. Πρόκειται ἀσφαλῶς γιὰ τὸν τεκέ τοῦ Τούρκου Σεχ Λεαή καὶ γιὰ τὸ βακούφι τοῦ Ἐβρενός. Βλ. Δ. Πλαταρίδου-Ε. Στουγιαννάκη, ὅ.π., σ. 22, 31, 32, 47,

β) "Όλα αυτά είχαν διαταχθεί και έκτελεστεί εϋθὺς μετὰ τὴν ἄλωση τῆς πόλεως καὶ ὕστερα.

Ἀργότερα ὁμως προέκυψε ἄλλη κατάσταση καὶ χρειάζοτανε νέα ρύθμιση: Ὁ σουλτάνος ἐνδιαφέρθηκε νὰ μάθει μὲ ποῖο τρόπο ἐξελίσσονταν τὰ πράγματα καὶ συγκεκριμένα πόσοι μουσουλμάνοι καὶ χριστιανοὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴ Νάουσα, πόσες ιδιοκτησίες τῶν ἐπαναστατῶν ἐπιστράφηκαν σὲ τούτους, πόσα κτήματα καὶ δενδροφυτεῖες ἔμειναν διαθέσιμα καὶ μὲ ποῖο τρόπο ἦταν δυνατό νὰ ἀξιοποιηθοῦν τοῦτα.

Ὁ τότε διοικητὴς τῆς ἐπαρχίας Μουσταφά-μπέης (ποῦ ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀρχιθυρωροὺς τῶν σουλτανικῶν ἀνακτόρων, δηλ. «καπουτζήμπασης», ἀπάντησε μὲ τὴν ἀποστολὴ ἀναλυτικῆς καταστάσεως, ὅπου καταγράφηκαν ὅλα τὰ σχετικὰ στοιχεῖα, ἀπὸ τὰ ὅποια προέκυπτε ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ ὅσα ἀκίνητα δόθηκαν στοὺς χριστιανούς, ποῦ ἦρθαν ἀπὸ ἄλλους τόπους καὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴ Νάουσα, ἢ στοὺς φυγάδες Ναουσαίους, ποῦ ἐπέστρεψαν (εἶτε οἱ ἴδιοι, εἶτε οἱ κληρονόμοι τους), ἢ στὶς πρῶτες 50 τουρκικὲς οἰκογένειες τῶν μουσουλμάνων, ποῦ συνοικίστηκαν ἢ ποῦ κρατήθηκαν γιὰ τὶς ἄλλες 50 ποῦ θὰ ἔρχονταν ὕστερα, ἢ ἀκόμα γιὰ τὸ κρίσιμο καὶ γιὰ τὴ συντήρηση τοῦ τζαμιοῦ ἢ κατακρατήθηκαν ἀπὸ τὸν Μουσταφά μπέη, ἔμειναν ἀπὸ τὰ χωράφια, τοὺς κήπους καὶ τὰ λοιπὰ κτήματα τῆς Νάουσας ἀδιάθετα ἄλλα 749 γήπεδα (οἰκόπεδα), νερόμυλοι, χάνια, μαγαζιά καὶ χωράφια, ἀκόμα δὲ καὶ 15,5... («δονοῦμ») ἀμπέλια, φυτεῖες καὶ μουριές¹.

Ὁ σκοπὸς ὁμως ποῦ ἡ περιοχὴ τῆς Νάουσας ὀνήχθηκε στὴν κατηγορίαν τῶν σουλτανικῶν κτημάτων² ἦταν—ὅπως γίνεται εὐκολονόητο—νὰ δημιουργ-

48, 55, καὶ 59, Ἰω. Κ. Βασδραβέλλη, Ἱστορικὰ περὶ Ναούσης, ὅ.π., σ. 128-129 καὶ 133-134, Βασ. Δημητριάδη, ὅ.π., σ. 246-248, Α. Ε. Βακαλοπούλου, ὅ.π., Ν. Γ. Φιλίππιδου, ὅ.π., καὶ Γερασ. Κασάλη, ὅ.π. Γιὰ τὰ βακούφια γενικὰ βλ. βιβλιογραφία τοῦ Γ. Π. Νάκου, ὅ.π., σμ. 24 τῆς σ. 512 (πρβλ. καὶ σ. 511-531) καὶ Θεμ. Κτενᾶ, Αἰ ἀφιερώσεις ἢ τὰ βακούφια κατὰ τὸ ὀθωμανικὸν δίκαιον, Ἀθῆναι 1893. Πρβλ. Λεων. Λουκάκου, Γνωμοδοτήσεις, Ἰωάννινα 1913, σ. 7-38, Ν. Ἐλευθεριάδου, Τὰ προνόμια, ὅ.π., καὶ τοῦ Ἰδίου, Ἡ ἀκίνητος ιδιοκτησία ἐν Τουρκίᾳ, σ. 35 κ.έ., Α. Ζ. Καλλικλή, ὅ.π., σ. 64 κ.έ., Δ. Κ. Τσοποτοῦ, ὅ.π., σ. 57-63 καὶ Νικ. Πανταζοπούλου, ὅ.π., σ. 18-20, 24-29 καὶ 34-40. Τὰ σχετικὰ κείμενα βλ. τοῦ Δ. Νικολαΐδου, Ὁθωμανικοὶ κώδικες, σ. 1115-1554=τ. 2, Κωνσταντινούπολις 1890). Εἰδικὰ γιὰ τὰ βακούφια τοῦ Ἑβρενὸς βέη ἐτοιμάζω (1963 κ.έ.) μελέτη.

1. Γιὰ τὰ ἀκίνητα τῆς Νάουσας, ποῦ ἔμειναν διαθέσιμα καὶ προέρχονταν ἀπὸ τὶς περυσίες τῶν Ναουσαίων ἐπαναστατῶν, ποῦ δὲν ἐπέστρεψαν στὴν πόλιν τους, ἂν καὶ τοὺς δόθηκε ἀμνηστία, ὅπως καὶ γιὰ τὰ ὀνοματεπώνυμά τους βλ. τοῦ Ἰωάννου Κ. Βασδραβέλλη, Οἱ Μακεδόνες, ὅ.π., σ. 293-294 (2ης ἐκδόσεως) ἢ 291-293 (3ης ἐκδόσεως).

2. Βλ. γιὰ τὴν κατηγορίαν τῶν σουλτανικῶν κτημάτων, δηλαδὴ γιὰ τὰ «χᾶς χουμαγιού» καὶ «ἐμιλιάκι χουμαγιού» τοῦ Ἰωάννου Γ. Γιαννοπούλου, ὅ.π., σ.

γηθεί μιὰ νέα πηγή αξιόλογων ἐσόδων γιὰ τὸ ταμεῖο τοῦ σουλτάνου, ἀλλὰ ὁ ἀπολογισμὸς τῆς διαχειρίσεώς τους ἦταν πολὺ ἀπογοητευτικός, ἀφοῦ στὰ χρόνια ποὺ ἐπακολούθησαν δὲν στάλθηκαν παρὰ ἐλάχιστα ἔσοδα καὶ μά-
 λιστα γιὰ δύο μονάχα χρονιές¹, καὶ τοῦτα προέρχονταν ἀπὸ τὴ διαχείριση
 τῆς φορολογίας τῆς «δεκάτης», χωρὶς νὰ διευκρινισθεῖ τί ἀπόγινε μὲ τὰ
 ἔσοδα ἀπὸ τὰ κτήματα (ποὺ ἄλλοτε ἀνῆκαν στοὺς ὕστερα ἐπαναστάτες
 Ναουσαίους), τὰ ὁποῖα δόθηκαν στοὺς χριστιανοὺς καὶ μουσουλμάνους
 νέους κατοίκους τῆς πόλεως, γιὰτὶ σύμφωνα μὲ τὴ νομοθεσίε, ἐφόσον ὄλη
 ἡ περιοχὴ συμπεριλήφθηκε στὰ αὐτοκρατορικὰ τσιφλίκια-ἐμλιάκια, θὰ
 ἔπρεπε τὰ προϊόντα, μετὰ τὴν ἀφαίρεση τοῦ $\frac{1}{10}$ τοῦ προϊόντος, νὰ μοιρά-
 ζονται μεταξὺ τῶν ὑποδούλων καὶ τοῦ διαχειριστοῦ τῶν σουλτανικῶν κτη-
 μάτων, εἴτε κατὰ τὸ $\frac{1}{3}$, εἴτε κατὰ τὰ $\frac{2}{3}$, εἴτε κατὰ τὸ $\frac{1}{2}$. Δὲν ἐπαληθεύτη-
 καν ὁμως οἱ ἐλπίδες τοῦ σουλτάνου καὶ γιὰ τοῦτο ἐπανεπιλημμένα ζήτησε νὰ
 πληροφορηθεῖ ἀπὸ τοὺς ἀρμόδιους τί ἔπρεπε νὰ γίνεῖ. Ὁ καινούργιος διοι-
 κητῆς τῆς ἐπαρχίας ἀνέφερε ὅτι ἡ κομόπολη Νάουσα καταστράφηκε καὶ
 ἐρημώθηκε καὶ οἱ ἀντοικοὶ τῆς (ποὺ διασώθηκαν, κατέφυγαν παντοῦ, καὶ
 μερικοὶ ἄρχισαν νὰ ἐπανερχοῦνται) δῆλωσαν ὅτι δὲν πρόκειται νὰ ἐπανελ-
 θοῦν στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα τους, ἂν δὲν ἀποκτήσουν τὰ δικαιώματα, ποὺ
 εἶχαν πρὶν τὴν ἐπανάσταση στὴν ἰδιοκτησίε καὶ στὰ προϊόντα τους, γιὰτὶ
 ἡ γῆ τους ἦταν φτωχὴ καὶ ἄφορη καὶ οἱ οἰκονομικὲς μονάδες τους κατα-
 στράφηκαν καὶ ἔτσι δὲν θὰ μπορούσαν νὰ ζήσουν μὲ ὅσα θὰ τοὺς ἀπέμεναν,
 ἂν παρέμεναν τὰ χωράφια τους κτήματα τοῦ σουλτάνου, μὲ ὅλες τὶς σχετικὲς
 ἐπιβαρυντικὲς ἐπιπτώσεις καὶ φορολογικὲς ὑποχρεώσεις. Ἀντίθετα, οἱ δη-
 μογέροντες ἐγγυόνταν ὅτι, ἂν δίδονταν πίσω οἱ περιουσίες, θὰ κατόρθωναν
 νὰ πείσουν τοὺς συμπολίτες τους νὰ ἐπιστρέψουν ἀπὸ τὰ νησιά καὶ ἀπ'
 ὅπου ἄλλοῦ εἶχαν καταφύγει, καὶ ζήτησαν ἀκόμα τὰ κτήματα, ποὺ θὰ δο-
 θοῦν στὶς 100 μουσουλμανικὲς οἰκογένειες τῆς πόλεως τους, νὰ προέρχονται
 μόνο ἀπ' ὅσα ἀνῆκαν σὲ σκοτωμένους Ναουσαίους, ποὺ δὲν εἶχαν κληρονό-
 μους. Τέλος, ὅτι ὅσα κτήματα τῶν σκοτωμένων θὰ περισσεύαν, νὰ πουλιόν-
 ταν στοὺς Ἑλληνας καὶ νὰ στέλλονταν τὰ ἔσοδα στὴν Πύλη.

Ὁ σουλτάνος, ἀφοῦ ἄκουσε τὶς σχετικὲς εἰσηγήσεις τῶν συμβούλων
 του καὶ ἔλαβε ὑπόψη καὶ ὅσα στοιχεῖα ὑπῆρχαν, δέχτηκε τὴν εἰσήγηση
 τοῦ διοικητῆ τῆς ἐπαρχίας καὶ διέταξε νὰ γίνεῖ ὅτι ἀποφασίστηκε προη-

54, Δ. Κ. Τσοποτοῦ, δ.π., σ. 55-57 καὶ Νικ. Ι. Πανταζοπούλου, δ.π., σ. 13-14.

1. Στὸ φερμάνι μνημονεύονται δύο χρονιές, μὲ τοὺς ἀκατανόητους ἀριθμοὺς 39 καὶ 40 ἢ 41 ἢ 42. Γνωρίζομε, πάντως, ὅτι στὸ διάστημα 1839-1876 ὑπῆρχε πρὸ γενικῆ οἰκονομικῆς δυσπραγίας στὸ Ὄθωμανικὸ κράτος. Βλ. St. J. Shaw - E. Kural, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, τ. 2, Cambridge 1977, σ. 155-156.

γούμενα, στην ίδια περίπτωση της αποδόσεως των περιουσιών στους επαναστάτες Έλληνες των Κυδωνιών. Έτσι, δόθηκε ή άδεια και ή έντολή ώστε να τηρηθεί ή νόμιμη διαδικασία για να επαναποκτήσουν οι Ναουσαίτοι την περιουσία τους, έφосον επανέλθουν, είτε οί ίδιοι, είτε οί κληρονόμοι και συγγενείς τους, να καταγραφούν όλες οί σχετικές πράξεις και να σταλούν στην Κωνσταντινούπολη τά σχετικά στοιχεία, με σκοπό να παραχωρηθούν οί αντίστοιχοι τίτλοι κυριότητας. Άκόμα, να δοθούν κτήματα στις 100 τουρκικές οικογένειες από τις ιδιοκτησίες των σκοτωμένων και να πουληθούν όσα υπόλοιπα πράγματα θά άνηκαν σε όσους δέν θά είχαν εμφανισθεί και ή άξία τους να σταλεί στο ταμείο του, αφού αφαιρεθεί τó 20% για δικαίωμα μεσιτείας. Ειδοποιήθηκαν, για όλα τούτα, και οί άρμόδιες κρατικές υπηρεσίες της Τουρκίας και στάλθηκε στον διοικητή τούτου και αντίγραφο των καταστίχων.

Αυτό είναι τó ένδιαφέρον και σημαντικό περιεχόμενο του σουλτανικού διατάγματος, που έχει ως εξής (βλ. και εικ. 1):

Φιρμάνιον Αύτοκρατορικόν του Σουλτάν Μαχμούτ.

Μετάφρασις Αύτοκρατορικού φιρμανίου περι παραχωρήσεως έν τίτλω και δικαϊώματι ιδιοκτησίας (μουλκιγιέτ) των έν τή κομοπόλει (κασαμπά) Ναούσης ενδικομένων κτημάτων, προσοδοφόρων και λοιπών, εις τους εκεί συνοικισθέντας Όθωμ. και χριστιανούς ύπηκόους, κατόπιν των συνήθως τιμητικων τίτλων προς τον έξοχώτατον διοικητήν Θεσσαλονίκης Βεδζήχ πασάν και τον έν τή πόλει Θεσσαλονίκης Καδήν.

Δια του παρόντος έστω γνωστόν, ότι, άν και προηγουμένως είχε διαταχθή, ίνα, τά έν τή κομοπόλει έξ άμπέλων και χωραφίων και άλλων ιδιοκτησιών συγκείμενα κτήματα των άνταρτων ραγιάδων, άτινα ένκριεύθησαν και έδημεύθησαν διά του Άβδούλ Άπούτ Έχχάζ πασά, γίνωσι, κατά τάς διατάξεις του τότε Αύτοκρ. φιρμανίου μου, Αύτοκρατορικά μου κτήματα, και πισθη, έν τή ρηθείση κομοπόλει, έν ιερόν τζαμίον και σχολείον, παραχωρηθέντος δ' αυτοίς έξαρκούντος μέρους εκ των φονευθέντων άνταρτων, να προσκληθώσιν, εκ των έτέρων καζάδων εκ των βουλομένων, να συγκατοικήσωσιν εκεί έως 100 οικίαι [=οικογένειαι] όθωμανικαί, μέχρις ότου δέ συνοικισθη, άναζωγονηθη ή κομοπόλις αύτη και αύξηθη ό πληθυσμός αύτης, να έγκατασταθη εκείσε εις μπουλιούμπασης (λοχαγός) μετ' έξαρκούντων στρατιωτων, τó δέκατον και τά δοσίματα των γαιών, «έμιλιάν» (όσαι ήσαν ιδιοκτησία αυτων, απεδόθησαν πάλιν εις τους επαναστατήσαντας, και εις τους εις την ρηθείσαν κομοπολιν εκ νέου κατόπιν άμνηστίας και άφέσεως συνοικισθέντας ραγιάδες), να εισπραττωνται ως και πρότερον (κατά τά έκπαλαι δεδομένα). Τό έν τρίτον δέ των έτησιών προσόδων των κτημάτων, όντα πρότερον ιδιοκτησία των έν τω

πολέμω φονευθέντων ἀνταρτών, ἔμειναν ἔπειτα εἰς τὸ Μαχλιούλι καὶ ἐδόθησαν εἰς τοὺς Μωαμεθανοὺς καὶ ὑποτελεῖς ραγιάδας, ἢ ἀνήκωσιν εἰς τὰ Ἀυτοκρατορικά μου ἐμλιακία. Ὅταν δὲ ἡ κομποπολις ἀναζωογονηθῇ (πλουτισθῇ, γίνῃ Ἰμάρι) τὰ δέκατα τῶν ἐτησίων προσόδων νὰ δίδονται εἰς τὸ ἀνήκον βάναφ (εἰς δὲ ὑπάγεται ὁ τόπος). Μ' ὄλον ὅτι τοιαῦτα ἦσαν αἱ Ἀυτοκρατορικά μου Διατάξεις.

Ἐπειδὴ, ἐρωτηθεὶς, δι' Ἀυτοκρατορικοῦ μου γράμματος, ἐκ μέρους τοῦ Καϊμακάμη τοῦ Ἀυτοκρ. Ραζιάτι, ὁ διοικητὴς τῆς ρηθείσης ἐπαρχίας ἐκ τῶν Ἀυτοκρ. Καπουδζημπασίδων Μουσταφάμπη, περὶ τοῦ πόσου μέχρι τοῦδε Ὀθωμανοὶ καὶ Χριστιανοὶ ραγιάδες συνφικίσθησαν, καὶ πόσαι γαῖαι καὶ κτήματα, ἐκ τῶν ἀνηκόντων εἰς τοὺς ἀντάρτας, ἐδόθησαν ἤδη, πόσα δὲ εἶναι τὰ κτήματα καὶ δένδρα, ἅτινα ἔμειναν (σ. 2) καὶ εὐρίσκονται χωρὶς νὰ δοθῶσιν εἰς κανένα, τίνι τρόπῳ δὲ δύνανται νὰ κατορθωθῇ ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ καλὴ αὐτῶν διοίκησις, καὶ ὁ ὄργανισμὸς ὁ ἐν λόγῳ διοικητῆς, ἐν τῇ πρῶς τὰς ἐρωτήσεις ταύτας ἀπαντήσῃ του, διὰ λεπτομεροῦς συναποσταλέντος καταλόγου (μεφραδάτ-τετερεῆ) κατέδειξεν ὅτι, ἐκτὸς τῶν παραχωρηθέντων εἰς τοὺς κατόπιν ἀμνηστίας καὶ ἀφέσεως ἐλθόντας, καὶ συνοικισθέντας ραγιάδας, καὶ εἰς τοὺς ἐκ τῶν φυγᾶδων ἐπανελθόντας ἔπειτα καὶ συνοικισθέντας, εἴτε αὐτοπροσώπως, εἴτε ἀπογόνους αὐτῶν καὶ κληρονόμους καὶ εἰς τοὺς ἦδη συνοικισθέντας 50 Ὀθωμ. καὶ τῶν ὀρισθέντων διὰ τὰς μετέπειτα συνοικισθησομένας 50 οἰκογενεῖας Ὀθωμ. καὶ διὰ τὰς δαπάνας καὶ τὴν συντήρησιν τοῦ ἤδη κτισθέντος ἱεροῦ τζαμίου ἐκ τῶν κτημάτων, ὅσα κατακρατηθέντα ὑπὸ τοῦ ἐρδογουμουσλοῦ Μουσταφάμπη ἀφρηέθησαν παρ' αὐτοῦ, μένουσιν ἔτι ἐκ τῶν ἐκπαλαι ἐν τῇ ρηθείσει κομποπόλει ὑπαρχόντων χωραφίων, κήπων καὶ ἐτέρων κτημάτων, 749 γήπεδα, νερόμυλοι, χάνια, ἐργαστήρια καὶ γαῖαι, ἔτι δὲ 15 1/2 δουνουμ ἄμπελοι καὶ κηποι σκαμινεῶν. Ἐπειδὴ ὁμως ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἡ μὲν προσάρτησις τῆς κομποπόλεως εἰς τὴν διεύθυνσιν καὶ κυριότητα τῶν Ἀυτοκρ. μου ἐμλιακίων, ἐγένετο ἐπὶ σκοπῶ καὶ ἐλπίδι πραγματοποιήσεως μεγάλων ὠφελημάτων καὶ ἀπολαυῶν, καθὼς δὲ ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν καταστίχων, ἐστάλησαν μόνον διὰ τὸ ἔτος 39 ἄνευ τῶν ἐξόδων τόσα γρόσια, καὶ διὰ τὸ ἔτος 42, ἄνευ τῶν ἐξόδων γρ. 6,250 καὶ τόσα. Αἱ δὲ σταλεῖσαι ποσότητες, ἐλαχίστης ἀξίας οὐσαι, ἐστάλησαν ὡς προῖον τῶν δεκάτων, οὐδεμία δὲ γίνεται μνεία περὶ τοῦ εἰς ποῖαν κατάστασιν εὐρίσκονται καὶ ποῦ μένουσιν αἱ πρόσοδοι τῶν ἀμπέλων, γαιῶν καὶ ἄλλων κτημάτων, ἀνηκόντων ἄλλοτε εἰς τοὺς ἀντάρτες, καὶ δοθέντων ἤδη εἰς τοὺς Χριστιανοὺς καὶ Ὀθωμανοὺς τῆς κομποπόλεως, κατὰ δὲ τὸ σύστημα τῶν κατὰ τὰ Ἀυτοκρατορικά μου τσεφλίγια ἐμλιακίων, ἀφοῦ πρῶτον ἀραιρεθῶσι τὰ δέκατα τῶν προϋόντων τὸ δὲ ἐπίλοιπον αὐτῶν δὲν [=θὰ] πρέπει νὰ διαμερίζεται, εἴτε κατὰ ἐν τρίτον, εἴτε κατὰ δύο τρίτα, εἴτε ἐξ ἡμισείας μεταξὺ τῶν ραγιάδων καὶ τῶν βασιλικῶν μου ἐμλιακίων, ἐπειδὴ, προσέτι, ὡς ἐλέγετο εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν ὑπὸ τοῦ ἐρδογουμουσλοῦ Μουσταφάμπη κατακρατουμένων καὶ παρ' αὐτοῦ

ληφθέντων χωραφίων και λοιπών γαιών, διδομένων εις τούς εκ των περίξ προσκληθέντας και συνοικισθέντας 50 Ὀθωμανούς (σελ. 3) μέχρι τούδε, μετά των ἐνοικισθέντων, ἡ καλή ἐπιτήρησις τῆς χώρας θά κατορθοῦτο, ὡς ἐλπίζετο, και ὁμως δὲν ἐγένετο καταφανῶς ἡ ἀναζωογόνησις και ἡ καλή διοικησις τῆς κωμοπόλεως, ἔνεκα δὲ τούτου, ὡς εκ των ἀρχείων καταφαίνεται, ἐγράφησαν και ἐστάλησαν ἐπαινελημμένως Ἀυτοκρατορικαί μου διαταγαί, ὅπως, κατόπιν ὀρίμων ἐπὶ τῶν πραγμάτων σκέψεως και συσκέψεως μετά των εἰδημόνων, ἀναφερθῶσιν ἐμοὶ αἱ ἀναγκαῖαι πληροφορίαι, ἐπὶ τῶν ὡς ἄνω ζητημάτων, πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν δεόντων. Σὺ δὲ ὁ ἤδη διοικητὴς τῆς ἐπαρχίας ταύτης, ἐξετάσας κατὰ καθήκον τῆς ὑπηρεσίας σου, ὡς σημειοῖς, διὰ τῶν ἐσχάτως ἀφιχθέντων ἐγγράφων σου, αὐτὴν τε τὴν κατάστασιν τῆς ἐν λόγῳ κωμοπόλεως και τῶν περίξ αὐτῆς, και τὸν τρόπον και τὰ μέσα τῆς καλλιτερεστέως της και ἀναζωογονήσεως, ἀναφέρεις ὅτι ἡ κωμόπολις αὕτη κατεστράφη και ἠηρημώθη, οἱ δὲ φρυγαυθεντές αὐτῶν και τῆδε κάκεισε διεσπαρμένοι κάτοικοι (εἰ και ἀπὸ τινος ἤρξαντο ἐν μέρει νὰ ἐπανέρχονται εἰς τὰς ἀρχαίας αὐτῶν κατοικίας, ἐπειδὴ ὁμως ἡ ρηθείσα κωμόπολις δὲν εἶναι κάρπιμος και προσοδοφόρος, ἀλλὰ πετρῶδης, αὐτοὶ δὲ δι' οἴουσδήποτε λόγους κατεστράφησαν και τὰ πάντα ἔχασαν πρὸ τινος καιροῦ, ἂν ἤδη δὲν παραχωρηθῶσιν αὐτοῖς ἐξ ὀλοκλήρου τὰ προϋόντα και τὰ ὑπὸ τοῦ δημοσίου κατασχεθέντα κτήματά των) ἐδήλωσαν ὅτι δὲν θά ἐπιστρέψωσιν εἰς τὸ ρηθὲν μέρος, τούτο θέλει ἐπιφέρει τὴν αἰωνίαν τοῦ τόπου τούτου καταστροφὴν, ἐκτός δὲ τούτου και ὅσοι εκ των ραγιάδων τοῦ ρηθέντος μέρους εὐρίσκονται και διαμένουσι, πολυάριθμοι φυγάδες, εἰς τε τὰς νήσους και ἀλλαγῶν παραδοκῶσι και περιμένουσιν, οἱ δὲ δημογέροντες ἐγγυῶνται ὅτι, ἂν δοθῶσιν εἰς αὐτοὺς τὰ κτήματα και αἱ ἰδιοκτησίαι των, θέλουσι προσελεύσει και φέρει εἰς τὴν πατρίδα των και τούς ἀπανταχοῦ διεσπαρμένους ἀλλαγσέ κατοίκους, ζητήσαντες ὅπως και αἱ εἰς τὰς εἰς τὴν κωμόπολιν συνοικισθησόμενα 100 Ὀθωμ. οἰκογενεῖας δοθησόμεναι γαῖαι παραχωρηθῶσιν ἐκ τῶν κτημάτων τῶν ἐγκαταλειφθέντων ὑπὸ τῶν ἰδιοκτητῶν αὐτῶν, ὡς φονευθέντων και μὴ ὑπαρχόντων, κατὰ συνέπειαν δὲ τούτων ἀπάντων, γράφων, γνωμοδοτεῖς, ὅτι, ἂν δοθῇ Ἀυτοκρατ. ἀδεια και ἔγκρισις, ἵνα, ἀφ' οὗ οὐδεμία θέλει προκύψει ὠφέλεια ἐκ τῆς προσαρτήσεως τῆς κωμοπόλεως εἰς τὰ Ἀυτοκρ. μον ἐμιλιακία, ἀποσπασθῇ αὕτη ἐκ τῶν Ἀυτοκρ. μον ἐμιλιακίων, ἀποδοθῶσι δὲ και παραχωρηθῶσιν εἰς τούς σωζομένους ἐκ τῶν ραγιάδων και ἐπιστρέφοντας εἰς τὰ μέρος των, αἱ ἰδιοκτησίαι των δωρεάν, εἰς δὲ τούς ἐκεῖσε ἐποικισθησομένους Ὀθωμ. δοθῶσι κτήματα ἐκ τῶν ἀνηκόντων εἰς τούς φονευθέντας και ἀπολεσθέντας, τὰ δὲ τυγὼν ἐναπολειφθησόμενα (σελ. 4) πωληθῶσιν εἰς εὐλόγους τιμὰς εἰς τούς τυγὼν ἀλλοχθεν προσελευσομένους και ζητήσοντας νὰ τὰ ἀγοράσωσι ραγιάδας, τὸ δὲ ἀντίτιμον αὐτῶν ἀποσταλῇ εἰς τὸ ἐν Κων/πόλει Μονκαατ Χαντζεση, ἐλπίζων ὅτι οὕτω θέλει κατορθωθῇ ἀδιστακτως ἡ ἀναζωογόνησις και ἡ ὑπὸ τὴν ἐνεργητικὴν σκέπην τοῦ Ἀυτοκρ. θρόνου μου εὐδαιμονία τοῦ ρηθέντος τόπου.

Ἐζητήθησαν αἱ ἀπαιτούμεναι πληροφορίες παρὰ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Ταμείου Μουκαταὰτ-Ἐσαΐδ Ἀβδουραχμάν. Οὗτος, ἔχων ἐπ' ὄψιν τὰς προσόδους, αἰτινες ἀπεστάλησαν ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς κυριεύσεως τῶν ἐν λόγῳ κτημάτων, τὰ διάφορα Ἀὐτοκρ. διατάγματα, ἅτινα ἐξεδόθησαν ἐπὶ τῇ μετανοίᾳ καὶ ἀποκαταστάσει τῶν ραγιάδων εἰς τὰς κατοικίας αὐτῶν καὶ τὴν ἀναφορὰν σου, καθυπέβαλεν ἐπὶ τὴν ὑψηλὴν μου εὐμένειαν, ὅπως διατάξω τὴν ἐκτέλεσιν τῶν δεόντων. Κατὰ δὲ τὸ ὑψηλὸν μου Ἀὐτοκρ. διάταγμα, κοινοποιηθὲν προλαβόντως καὶ ἀφορῶν τὰ τοιοῦτον εἶδος κτήματα τῶν ραγιάδων, ἐξεδόθη ἐπίσης ὅμοιον διάταγμα, ὅπως ἐκτελεσθῶσι τὰ δέοντα. Συμφώνως τῷ Ἀὐτοκρ. διατάγματι μου, ἐκδοθέντι προλαβόντως διὰ τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κυθωνιῶν εὐρισκομένων κτημάτων, διατάσσομεν καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος ζητήματος, ἵνα τοῦ λοιποῦ, ἐξακριβίωνων, συμφώνως μετὰ τοῦ Σίρι Σερίφ, τοὺς γνησίους ιδιοκτητῆς τῶν ιδιοκτησιῶν τῶν ἀποπλανηθέντων καὶ καταστραφέντων κατοίκων τῆς Ναούσης, καὶ τοὺς τυχόν παρουσιασθησομένους κληρονόμους τῶν τυχόν ἀποθανόντων ἢ ἀπόντων, ἀποδόσης καὶ ἐπιψηφίσης αὐτοῖς τὰς καθαρὰς ιδιοκτησίας αὐτῶν, νὰ κατατάξῃς τὰς καταγραφάς, καὶ στείλῃς τὸ "Πμ-ου-χατέρι αὐτῶν, ὅπως δοθῶσιν αὐτοῖς Σουρέτια ἐκ μέρους τοῦ Μονχαλιφάτ, ἐὰν δέ, κατόπιν τῆς ἀποδόσεως εἰς τοὺς ραγιάδας καὶ παραχωρήσεως εἰς τὰς ἐκεῖ ἐγκατασθησομένας 100 ὀθ. οἰκογενείας, μένωσι κτήματα, ἀνήκοντα καθαρῶς εἰς τὸ Μαχλιούλη, ἐὰν δὲ δὲν ἐμφανισθῶσιν οἱ ιδιοκτῆται ἢ οἱ κληρονόμοι, νὰ πωλήσῃς τὰ τοιαῦτα κτήματα εἰς τοὺς θέλοντας ἐκ τῶν περιχώρων, ἔχων ἐπ' ὄψιν πάντοτε τὸ συμφέρον τοῦ δημοσίου καί, ἀφαιρῶν τὰ 20 τοῦ 100, δικαιοῦματι μεσιτείας, ἐκ τοῦ προσπληρωθέντος ἀντιτίμου αὐτῶν, τὸ δ' ὑπόλοιπον ν' ἀποστείλῃς ἐδῶ, μετὰ τοῦ ὀνομαστικοῦ καταλόγου τῶν ἀγοραστῶν, ὅπως ἐκδοθῶσιν ἐπ' [ὀνόματι] αὐτῶν τὰ σχετικὰ ἔγγραφα ιδιοκτησίας. Παρόμοιαι διατάξεις διεβιβάσθησαν καὶ εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἐμλιάκ Χουμαγιούν. Ἐπίσης, διὰ τοῦ παρόντος ὑψηλοῦ διατάγματος, διεβιβάσθη εἰς ἐσὲ ἀντίγραφον καταστίχων. Ὅθεν, λαβὼν γνῶσιν τῶν ὡς ἄνωθι ὑψηλῶν μου Ἀὐτοκρ. διατάξεων, νὰ καταβάλῃς πᾶσαν προσπάθειαν, ἵνα συμμορφωθῇς ἀκριβῶς καὶ κατὰ γράμμα μὲ τὰς διατάξεις ταύτας.

2

Ἡ μία ἀναφορὰ τῶν Ναουσαίων

Στὸν ἴδιο φάκελο περιέχονται καὶ δύο ταυτοχρόνες (30.11.1876) ἀναφορὲς Ναουσαίων, οἱ ὁποῖες σῶθηκαν στὸ πρωτότυπό τους. Δὲν ἀναφέρεται σ' αὐτὲς ποιὸς ἢ ποιοὶ ἦσαν οἱ παραληπτές τους. Πάντως, ἀπὸ ὅσα γράφονται στὰ ἐπόμενα ἔγγραφα (4 κ.έ.), τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου τῆς Θεσσαλονίκης προκύπτει ὅτι καὶ οἱ δύο προορίζονταν γιὰ τὸν Ἑλληνα Πρεσβευτὴ στὴν Πόλη. Ἀπὸ τὰ ἴδια διαβιβαστικά, συνοδευτικὰ ἔγγραφα (βλ. τὰ ἀριθ. 4 καὶ 7 ἔγγραφα) μαθαίνουμε ὅτι ἀναφορὰ ἢ ἀναφορὲς στάλθηκαν καὶ σὲ δύο ἄλλους

Προξένους τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπως καὶ (μὲ τὴ διαμεσολάβηση τοῦ Ἑλληνα Γενικοῦ Προξένου τῆς Θεσσαλονίκης) στὸν ἔμπορο Μενέλαο Νεγρεπόντη στὴν Πόλη. Τὸ πιὸ πιθανὸ λοιπὸν εἶναι ὅτι γράφτηκαν, οἱ δύο ἀναφορές, σὲ πολλὰ πρωτότυπα, συντάχθηκαν δὲ μὲ δύο διαφορετικὰ περιεχόμενα (ἀλλὰ μὲ τὸ ἴδιο αἷτημα) γιὰ νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἀνάλογα γιὰ περισσότερους τελικοὺς ἀποδέκτες.

Ἡ μία ἀπὸ αὐτὲς εἶναι γραμμμένη σὲ δύο πολὺ μεγάλες κόλλες καὶ φέρει (πάνω δεξιὰ) χειρόγραφη ἀρίθμηση (10819). Στὸ τέλος ἔχουν τεθεῖ οἱ σφραγίδες («βουβλα») ἔξι συνοικιῶν-ἐνοριῶν («μαχαλάδων»)¹, ἐνῶ γιὰ τὶς δύο ὑπόλοιπες, ποὺ οἱ σφραγίδες τοὺς χάθηκαν, δηλ. τῶν μαχαλάδων τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς καὶ τῶν Ἀλωνίων, ὑπέγραψαν οἱ κοινοτικοὶ ἐκπρόσωποι τοὺς («μουχτάρηδες»). Ἀκόμα ὑπέγραψαν καὶ 28 Ναουσαῖοι (βλ. καὶ εἰκ. 2).

Τὸ περιεχόμενο τούτης τῆς ἀναφορᾶς εἶναι τὸ ἑξῆς:

α) Στὴν ἀρχὴ αἰτιολογοῦν τὸ δικαίωμα, ποὺ ἔχουν οἱ ἄνθρωποι γενικά, νὰ ζητοῦν τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἀδικίας ποὺ τοὺς γίνεται, γιὰτὶ δὲν τηροῦνται οἱ νόμοι.

β) Ὑστερα ἐκθέτουν τὸ πρόβλημά τοὺς γράφοντας ὅτι (μετὰ τὴν ἔκδοση τοῦ νόμου γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τοῦ φόρου τῶν οἰκοδομῶν, τῶν γαιῶν καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων) στάλθηκε στὴ Νάουσα ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη ἓνας Τοῦρκος ὑπάλληλος, ὁ Ζκὰ βέης, γιὰ νὰ κάνει τὴν ἐκτίμηση τῆς ἀξίας τῶν ἰδιοκτησιῶν τοὺς καὶ γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸ προσκόμιζαν τοὺς τίτλους τοὺς καὶ ὑπέγραψαν σχετικὰ ἔγγραφα. Ὅταν ὅμως ἐπιστράφηκαν οἱ κατάλογοι ἀπὸ τὴ Βέροια στὴν ἐφορευτικὴ ἐπιτροπὴ τῆς Νάουσας, γιὰ νὰ ἐπικυρωθοῦν, κάποιος Τοῦρκος, κάτοικος τῆς Νάουσας παρατήρησε ὅτι οἱ σχετικὲς ἔγγραφεὶς δὲν ἀνταποκρίνονταν στὴν ἀλήθεια καὶ στὴν πραγματικότητα καὶ συγκεκριμένα ὅτι ἡ ἀξία τῶν ἰδιοκτησιῶν εἶχε ὑποτιμηθεῖ στὸ $\frac{1}{3}$ καὶ ἔτσι ζητήθηκε νὰ καταβληθοῦν τριπλάσια ποσά. Οἱ Ναουσαῖοι φορολογούμενοι κατέφυγαν στὸν Τοῦρκο διοικητὴ τῆς Βέροιας, ζητήσαντες καινούργια ἐκτίμηση. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως ἀρμόδιοι φυλάκισαν τοὺς 50 σπουδαιότερους Ναουσαίους, γιὰ νὰ παραδειγματίσουν καὶ γιὰ νὰ ἐκφοβίσουν τοὺς ὑπόλοιπους,

1. Γιὰ τοὺς «μαχαλάδες», συνοικίες-ἐνορίες τῆς Νάουσας βλ. Ἰωάννου Κ. Βασσοδραβέλλη, Οἱ Μακεδόνες, ὅ.π., σ. 290 ἢ 288, ὅπου ἀναφέρονται τὰ σπίτια («μετόχια») ποὺ εἶχαν οἱ (ἐνοριακὲς) ἐκκλησίες, δηλαδὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τῆς Παναγίας, τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ, τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς καὶ τοῦ Σωτῆρος, ὅπως καὶ τὰ μετόχια τῶν Ταξιάρχων, τῆς Ὑπαπαντῆς, τῆς Μονῆς τοῦ Προδρόμου καὶ τοῦ Σωτῆρος. Ὁ Βασ. Δημητριάδης, ὅ.π., σ. 248, γράφει ὅτι οἱ συνοικίες ἦσαν ἐννιά καὶ συγκεκριμένα: 1) τοῦ Ἀλωνιοῦ, 2) τοῦ Κιοσκιοῦ, 3) ἡ Μεγάλῃ συνοικία, 4) τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ, 5) τῆς Παναγίας, 6) τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, 7) τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, 8) τοῦ Ἁγίου Σωτῆρος καὶ 9) τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, ὅσες δηλαδὴ ἦσαν καὶ οἱ ἐκκλησιᾶς τῆς πόλεως. Βλ. Δ. Πλαταρίδου-Ε. Στουγιαννάκη, ὅ.π., σ. 29.

καὶ ἔγραψαν στὸν διοικητὴ τῆς Θεσσαλονίκης ὅτι ὁ ἀληθινὸς σκοπὸς τῶν Ναουσαίων ἦταν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴ φορολογία. Ὁ διοικητὴς ἔστειλε τὴ διαταγὴ νὰ μεταφέρουν ἐκεῖ τοὺς φυλακισμένους, ὅπως καὶ ἐγίνε, καὶ τοὺς ἔκλεισαν στὶς ἐγκληματικὲς φυλακὲς τῆς πόλεως, ὅπου καὶ τοὺς ἄφησαν πολὺ χρόνον χωρὶς νὰ ἀπολογηθοῦν.

Τελικά, μετὰ πολλὰς ἀναφορὰς, τοὺς δέχθηκε ὁ γενικὸς διοικητὴς, ὁ ὁποῖος ἔδειξε στὴν ἀρχὴ πὼς τάχα τοὺς δικαίωνε, ἀλλὰ τελικὰ τοὺς συνέστησε νὰ πληρώσουν τὰ ποσὰ ὅπως ἀξημένα διαμορφώθηκαν, γιατί εἶχαν ἐπικυρωθεῖ οἱ κατάλογοι, ἀφοῦ ἐκδόθηκε τὸ σχετικὸ διάταγμα τῆς Πύλης καὶ δὲν ἐπιτρεπόταν ἢ τροποποιήσῃ τους, τοὺς ὑπέδειξε ὅμως ὅτι μποροῦσαν νὰ ζητήσουν ἀναθεώρηση τῶν καταλόγων ὕστερα ἀπὸ πέντε χρόνια. Ἔτσι, οἱ Ναουσαῖοι ἀναγκάστηκαν νὰ πληρώσουν τὰ νέα ποσὰ.

γ) Ὅταν πέρασαν τὰ πέντε χρόνια, ἀναφέρθηκαν στὸν καινούργιο διοικητὴ τῆς Θεσσαλονίκης Ἐσρέφ πασά, ὁ ὁποῖος ὅμως τοὺς διέταξε νὰ πληρώσουν, ὅπως καὶ στὰ προηγούμενα χρόνια, καὶ νὰ ἀφήσουν τὶς δυστροπίες, ἐνῶ ὁ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν («βακουὰτ μουσιουρή») ὑπέδεικνε μὲ ἐγκύκλιό του, νὰ γίνεαι προσεκτικὰ καὶ δίκαια ἡ ἐκτίμηση τῆς ἀξίας τῶν ἀκινήτων, γιατί ἔτσι θὰ ἀποφευγόταν ἴσως καὶ ἡ καθυστέρηση ποῦ παρουσιαζόταν στὴν εἰσπραξὴ τῶν σχετικῶν φόρων.

δ) Οἱ Τοῦρκοι ὅμως ἀξιωματικοὶ ἦσαν ἀνένδοτοι καὶ ἔτσι ἡ ζωὴ τῶν Ναουσαίων ἐγίνε προβληματικὴ καὶ δύσκολη, γι' αὐτὸ καὶ ζήτησαν τὴ συμπαράσταση τοῦ Ἑλληνα πρεσβευτῆ στὴν Κωνσταντινούπολη.

Τὸ κείμενο τῆς ἀναφορᾶς εἶναι τὸ ἐξῆς:

Τὸ ἀναφέρεσθαι καὶ αἰτεῖν θεραπείαν τῶν ἐνόμως προσγενομένων ἀδικημάτων εἶναι δικαίωμα παντὸς ἀνθρώπου ἐν οἰαδήποτε πολιτεία καὶ ἂν εὐρίσκειται. Ἐπὶ τωιαύτης τινὸς δικαιολογ[ητ]ικῆς βάσεως εἰρηδόμενοι καὶ ἡμεῖς, καὶ ἀποκαμόντες ἐκ τοῦ ἀδυσωπήτου τῆς Κυβερνητικῆς δικαιουσύνης, προστρέχομεν τῇ Ὑμετέρᾳ Ἐξοχότητι, αἰτοῦντες παρήγορόν τινα θεραπείαν τῶν καθ' ἡμᾶς, καί, εἰ δυνατόν, ἀναστολήν τῶν ὀσημέραι πραττομένων.

Ἐν παντὶ κράτει ὑπάρχουσι νόμοι, διακανονίζοντες καὶ διατελοῦντες, οὕτως εἰπεῖν, τὰ καθήγοντα καὶ τὰς ὑποχρεώσεις τῶν πολιτῶν πρὸς τὸ Δημόσιον, ὑποβασταζόντων τὰ βῆθη αὐτοῦ διὰ τῶν φόρων, οὓς αὐτῷ δικαιωματικῶς χορηγοῦσι, καὶ συμβαλλόντων τὸ καθ' ἑαυτοῖς εἰς τὴν εὐρυθμίαν καὶ κανονικὴν τῆς Κυβερνητικῆς μηχανῆς λειτουργίαν. Ὡς ἐκ τῶν δικαιωμάτων ὅμως τούτων ἀναλαμβάνει τὸ Δημόσιον καὶ ὑποχρεώσεις, παρῶν ἡμῶν προστασίαν. Παρ' ἡμῖν ὅμως, ἢ διὰ τῶν νόμων τῶν δικαίων περιφροῦρησις εἶναι ἄγνωστος, διότι ποῦ μὲν κατοδολιέονται, ἀλλαχῶ δὲ ἀθαιρέτως καταπατοῦνται.

Πρὸ πενταετίας περίπου ἐξέδοτο νόμος, δι' οὗ ὄθ' ἔθεορεῖτο ἀπαραίτητος ὁ τῶν οἰκοδομῶν, γαιῶν καὶ λοιπῶν ἐπιτηδευμάτων φόρος. Οἱ ἄνθρωποι, αἰσθα-

νόμειοι τὰς ὁσημέραι ἀξαναούσας τοῦ Δημοσίου ἀνάγκας, συνήρουν. Εἰδικὸς δ' ἐκ Θεσσαλονίκης ὑπάλληλος, ὁ Ζκὰ-βέης, πρὸς διατίμησιν ἀπεστάλη, πάντες δὲ προσαγαγόντες τοὺς αὐτῶν τίτλους, ὑπέγραψαν, ἀναγνωρίζοντες τὴν διατίμησιν ὡς πρὸς τὴν ἀγοραίαν τῶν κτημάτων τῶν ἀξίαν, ἐν ἧ καὶ ὁ ὑπάλληλος συνήκει. "Αἷα τῇ ἀποκρατώσει, ὁ Ζκὰ-βέης μεταβαίνει εἰς Βέροιαν, ἐξ ἧς ἀποστέλλονται καὶ οἱ κατάλογοι, πρὸς ἐπισφράγισιν παρὰ τῆς ἐδῶ ἐφορευτικῆς ἐπιτροπῆς. Τοῦτους ὅμως παρατηρήσας Ὁθωμανὸς τις ἐγγχώριος εἶρε νόθους καὶ πασαμεμορφωμένους, ἡ δὲ ἀξία τῶν κτημάτων ἀνήρχετο εἰς τὸ τριπλοῦν τῆς πρωτογράφως γενομένης. Οἱ πολῖται ἀρνοῦνται τὴν ἔγκρισιν τοιούτων καταλόγων καὶ ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐν Βεροῖα Διοίκησιν, αἰτοῦντες νέαν διατίμησιν. Οἱ ἐν Βεροῖα ὅμως πρὸς σαγήνησιν τῆς ἀπειθείας τῶν καὶ παραδειγματισμὸν τῶν ἄλλων ῥίπτουσι πενήτηκοντα τῶν καλλιτέρων εἰς τὰς φυλακάς, καὶ γράφουσιν εἰς Θεσσαλονίκην, ὅτι οἱ Ναουσαῖοι ἀπορρίπτουσι κατ' ἀρχὴν τὴν ἐπικύρωσιν τῶν καταλόγων πρὸς ἀποφυγὴν πληρωμῆς. Εἰς ταῦτα πεισθεῖσα ἡ ἐν Θεσσαλονίκῃ Διοίκησις, διατάσσει ἀμέσως τὴν τῶν κρατουμένων ἐκεῖ ἀποστολὴν, ὅπως ζητήσῃ λόγον τῆς τοιαύτης καταστάσεως δῆθεν, ἐνῶ ταῦτα πάντα συνενεργοῦντο ἐν γνώσει τῆς. Ἡ εἰς Θεσσαλονίκην θέσις τῶν δυστυχῶν συμπολιτῶν μας ἦτο πικροτέρα, διότι, ριφθέντες ἐν ταῖς τῶν κακούργων φυλακαῖς, ἀπὸ σκοποῦ ἀνεβάλλετο ἡ ἐξέτασις των, ὅπως ἀποκαμόντες ἐνδύσωσι, τέλος δ' ἐπανειλημμένον ἀναφορῶν εἰσῆχθησαν εἰς τὴν Αὐτοῦ ἐξοχότητα τὸν γενικὸν Διοικητὴν. Ὁ τότε Βαλῆς, ἀκροασάμενος αὐτῶν, ἐδικαίωσε τὰς ἐνστάσεις των, τελευτῶν ὅμως παρετήρησεν ὅτι, ἐπειδὴ ἐξεδόθη τὸ περὶ τῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποσταλέντων καταλόγων σχετικὸν διάταγμα, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τροποποιηθῇ. Ἐπομένως, ἐμελλον νὰ συμμορφωθῶσι πρὸς τὰς κειμένας διατάξεις, ἐδήλωσεν ὅμως αὐτοῖς σαφῶς, ὅτι ὑπάρχει σχετικὸς κανονισμὸς περὶ τῆς ἐν γένει διατιμῆσεως, ὅστις διατάσσει τὴν μετὰ πενταετίαν ἀναθεώρησιν τῶν καταλόγων. Ἐνέδωσαν οἱ δύσμοιροι καὶ ἀνέμενον, ὡς οἱ ἐν Βαβυλῶνι Ἑβραῖοι, τὴν λήξιν τῆς ἀφορήτου πενταετίας.

Παρήλθε τέλος ἡ θλιβερὰ πενταετία, καὶ ὁ τόπος πρὸς στιγμὴν ἐφαντάσθη ἀνάπαυαν τῶν δεινῶν του. Ἀναφέρεται μετὰ προθυμίας καὶ πεποιθήσεως ἀπαλλαγῆς τῶν δοκιμασιῶν του εἰς Θεσσαλονίκην, ἀλλ' ὁ νῦν Βαλῆς Ἐσρέφ πασιᾶς, ἀντὶ πάσης ἄλλης θεραπείας, παραγγέλλει ἡμῖν ἀποτόμους τὴν ἐκ νέου ἀποδοχὴν τῶν συντεταγμένων καταλόγων, καὶ ὅτι δυστροποῦντες φέρομεν (σελ. 2) τὰς αἰτιάσεις ταύτας, ἐνῶ ἡ περιουσία μας οὐδόλως εἶναι ὑπερόγκως βεβαρυνμένη. Ἐνῶ δὲ ταῦτα διατάττει ὁ Βαλῆς μας, ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀποστέλλεται ἐγκύκλιος τοῦ Βακονὰτ Μουσιουρη (ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν) πρὸς τοὺς κατ' ἐπαχίας Οἰκονομικοὺς Ἐφόρους, δι' ἧς παρατηρεῖ αὐτοῖς, ὅτι, ἐπειδὴ εἰς τοὺς ἐτησίους ἀπολογισμοὺς τῶν ἐγγείων φόρων τοῦ ὅλου Κράτους παρουσιάζονται πολλὰ καθυστερούμενα (μπεκαέδες), διὰ τοῦτο καλὸν εἶναι ὅπως ἀκριβῆς καὶ δικαία τῆς τῶν κτημάτων διατιμῆσεως ἐπιθεώρησις γίνῃ,

ἵνα μὴ τὰ ἀτοπήματα ταῦτα τῶν ἀνωμάλων ἐλλειμμάτων προέρχονται ἐκ τῶν πρὸ πενταετίας ἀδικημάτων.

Εἰς πάντα ὅμως ταῦτα τὰ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως παραγγέλματα κορυφούντες οἱ Διοικηταί μας, οἱ νέοι οὗτοι Ρωμαῖοι ἑπαρχοὶ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἀναισθητοῦσιν εἰς πᾶσαν ἡμῶν αἴτησιν, μὴ συνεπιφέρουσιν ἐτέραν τινὰ δύναμιν, ἐπίκουρον πρὸς κάμψιν εὐχερῆ τῆς χαλυβδίνης καρδίας των. Ἡ δικαιοσύνη, ἡ ἱερὰ αὐτῆ δύναμις, πρὸ πολλοῦ ἐφυγαδεύθη ἐκ τῶν χωρῶν μας, οἱ δὲ νόμοι, χρησιμεύοντες μόνον ὡς μορμολόκεια, πρὸς ἐκφοβισμόν τῶν δικαίων ἀπαιτήσεων καὶ ἱκανοποιήσιν τῶν ἰσχυρῶν, κατέστησαν νεκρὸν γράμμα.

Ἡ ὕπαρξις ἡμῶν, Ἐξοχώτατε, κατέστη προβληματώδης. Ἡ ἐνεστῶσα κακοδιοικήσις ἔφωσεν ὑπὲρ ποτε θρασεῖαν τὴν αὐτῆς κεφαλὴν. Ἀπειλούμεθα ἐν ἐκάστη ἡμῶν ἐπιχειρήσει, ὕβριζόμεθα, δερόμεθα ἀηλεῶς, καὶ ζητοῦντες τὴν τήρησιν τῶν ὑπὸ τῶν νόμων ρητῶς κεκανοισμένων, ριπτόμεθα εἰς τὰς φυλακάς, δίκην κακούργων.

Ἀπρηδήσαμεν, Ἐξοχώτατε, καὶ ἐκ τῶν ἀδιαλείπτων καταπιέσεων καὶ τῆς κωμανομένης ἀσφαλείας, ἐπειδὴ δὲ μάτην παντὸς μέσου ἐπειράθημεν πρὸς ἀναγνώρισιν τῶν δικαίων μας παρὰ τοῖς κρατοῦσι, καὶ ἐπειδὴ ἡ πᾶσα Ἐδρῶπι ὁμοφώνως τὴν βελτίωσιν τῶν ἐν Ἀνατολῇ λαῶν ἐπιζητεῖ, διὰ τοῦτο προστρέχον ἐπὶ Ἑμετέρῳ Ἐξοχότητι, ἐξαιτούμενοι τὴν δικαίαν αὐτῆς εὐμένειαν, καὶ παρακαλοῦμεν αὐτήν, ὅπως συστήσῃ τὴν αἴτησιν ἡμῶν, ὅπου δεῖ.

Δέξασθε τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ πρὸς Ἑμᾶς ἐξαιρέτου σεβασμοῦ ἡμῶν
Τῆς Ἑμ. Ἐξοχότητος ταπεινοὶ θεράποντες.

(Ἐξὶ σφραγίδες μαχαλάδων μὲ τουρκικὰ γράμματα).

(δεξιὰ: Βοῦλαι ἀπολεσθεῖσαι)

Μαχαλ(ᾶ) Ἀγί(ας) Παρασκευῆς

Ἐ Ο Μονχτάρης

» Γεωργίου Ζαφειρίου

Μαχαλᾶς Ἀλώνια

Ἐ Ο Μονχτάρης

Ζαφύρης Γεωργεῖου

(Ἀκολουθοῦν τρεῖς σειρὲς ὑπογραφῶν).

(Ἀριστερά, στὸ ἄκρο:)

» (κενὸ)

» Ἰωάννης Γ. σιμανίκα

» Ν. Χ. Πετρίδης

» Ἀντώνιος Κ. Περδικάρης

» Δημήτριος Γ. Χ. Παράσχος

» Γεωργίου Ἀγγελάκη Νάνου

» Γεώργιος θεολόγης

» Δημήτριος Πλαταριάδης
 » Δήμος Τζιτζιζή(;))
 » Δημ. Γ. (ἢ Δ.) Μπίλης
 (στο κέντρο:)
 » (κενὸ)
 » (κενὸ)
 » Κ. Ἀγγελάκης
 » Μανουήλ Α. Μπέλλας
 » Ἰ. Χ(ατζῆ) Γρηγοριάδης
 » Χ. Γιάν. Χ: θεοδοσιάδης
 » Χ. Ν. Γούγκουρας
 Δ. Γεοργιάδης
 Μητῆς Στέργιος
 Γιάννης ἀγγελου
 Δημήτρι παναγιῶτι

(δεξιά:)
 Δημήτριος φιλιππου
 Γ. Κ. λαπαβίτζας
 Χριστος κοσταντινο
 Χριστος ιωάννο
 Ιω. Δ. μπλατζότη
 Ἀντώνιος τζιζιζας(;))
 Αθανάσιος δημητρίου
 Ἀναστάσιος....
 Κωνσταντίνος Γ. Χα(τζῆ) παράσχης
 Δημήτριος Κ. γαλάνης

3

Ἡ ἄλλη ἀναφορὰ τῶν Ναουσαίων

Ἡ ἄλλη, ἀλλὰ ταυτόχρονη (30.11.1876) ἀναφορὰ κατοίκων τῆς Νάουσας ἀπευθύνεται καὶ αὐτὴ πρὸς τὸν Ἑλληνα πρεσβευτὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἶναι γραμμὴν σὲ τρεῖς μεγάλες κόλλες, ὅμοιες μὲ τῆς προηγούμενης, καὶ ἔχει ἀριθμηθεῖ (πάνω δεξιά) μὲ τὸ χέρι (13.869 ἢ 13.819). Στὸ τέλος ὑπάρχουν οἱ σφραγίδες ἔξι ἐνοριῶν, γιὰ τὶς ὑπόλοιπες ὅμως δύο γράφεται ὅτι χάθηκαν καὶ ὑπογράφουν οἱ «μουχτάρηδες». Ὑπογράφουν 29 Ναουσαῖοι, δηλαδὴ αὐτοὶ ποὺ ὑπέγραψαν καὶ τὴν ἄλλη ἀναφορὰ, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι δύο, οἱ Δ. Τζιζιζου(;) καὶ Χρίστου νικολάου, ἐνῶ δὲν τὴν ὑπογράφει ὁ Δ. Γεωργιάδης, ποὺ ὑπέγραψε στὴν πρώτη. Ἐξάλλου, μερικὲς ὑπογραφὲς παρουσιάζουν μικρὲς διαφορὲς στὶς δύο ἀναφορὲς.

Τὸ περιεχόμενο τῆς ἀναφορᾶς αὐτῆς (ποῦ εἶναι πολὺ πῶς ἀξιόλογο σὲ σύγκριση μὲ τὴν πρώτη ἀπὸ ἱστορικὴ καὶ νομικὴ ἄποψη) ἔχει ὡς ἑξῆς:

Οἱ Ναουσαῖοι προστρέχουν γιὰ ἀκόμα μιὰ φορὰ στὶς ὑπηρεσίες τοῦ Ἑλληνια πρεσβευτῆ στὴν Πόλη καὶ ζητοῦν τὴ βοήθειά του γιὰ τὴν προστασία τῆς περιουσίας τους ποῦ κινδύνευε, ὅπως καὶ ἡ ζωὴ τους.

Πῶς συγκεκριμένα:

α) Στὴν ἀρχὴ διατυπώνονται ὀρισμένες σκέψεις γιὰ τὴν ἀξία τῆς κατοχυρώσεως τῆς ἰδιοκτησίας καὶ ἀναφέρονται λίγα καὶ γιὰ τὶς σχετικὲς διατάξεις τοῦ ὀθωμανικοῦ δικαίου.

β) Στὴ συνέχεια γράφεται ὅτι: Ἡ πόλη τους καταστράφηκε (1822) ἀπὸ τὸν τότε Τοῦρκο διοικητὴ τῆς Θεσσαλονίκης. Οἱ κάτοικοί της σκοτώθηκαν ἢ γλύτωσαν στὶς γειτονικὲς πόλεις καὶ στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου. Ὅταν ὁμοῦς τέλειωσε ἡ ἐπανάσταση, ὁ σουλτάνος Μαχμούτ Β' συγχώρησε τοὺς ἐπαναστάτες, τοὺς ἀμνήστευσε καὶ ἔδωσε φορολογικὴ ἀπαλλαγὴ σ' ὅσους ξαναγύρισαν στὸν τόπο τους, γιὰ τέσσερα χρόνια¹.

Σύμφωνα ὁμοῦς μὲ τὸν «Ἱερὸν Νόμον» ἡ ἀκίνητη περιουσία τῶν ἐπαναστατῶν δημευόταν καὶ τὰ ἔσοδα κατέληγαν στὸ κρατικὸ ταμεῖο². Ὅμοια λοιπὸν ἀποφασίστηκε καὶ γιὰ τοὺς Ναουσαίους, ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐκμεταλλεύσεως δὲν ἦταν τὸ ἀναμενόμενο, ἐνῶ καὶ οἱ ὑπόδουλοι Ἑλληνες ζητοῦσαν νὰ σταματήσει τὸ ἀβάστακτο τοῦτο καθεστῶς.

Γι' αὐτὸ ὁ σουλτάνος ἀναγκάστηκε νὰ ἐπανεξετάσει τὴν ὅλη κατάσταση καὶ δώρισε τὴ γῆ καὶ ἐπαναχορήγησε τὰ δικαιώματα, ποῦ εἶχαν οἱ ραγιάδες τῶν Ψαρῶν, τῆς Χίου, τῶν Κυθωνίων καὶ τῆς Νάουσας, ἐκδίδοντας ταυτόχρονο φερμάνι.

Ἔτσι, ἡ περιουσία τῶν Ναουσαίων «... ἐγένετο πλήρης καὶ ἀληθῆς ἰδιοκτησία, τερλίκι-ἔρεζι μιμουκί»³.

Ἡ φιλεργατικότητα τῶν κατοίκων μετέτρεψε ὅλους τοὺς γύρω πετρώδεις καὶ ἀκαλλιέργητους λόφους σὲ πετυχημένα ἀμπέλια καὶ τὰ σχετικὰ ἔσοδα ἦσαν μεγάλα, ἀφοῦ ἡ παραγωγὴ ἔφθασε τὶς 1.400.000 ὀκάδες σταφύλια, ἀπ' ὅπου παραγόταν καὶ τὸ περίφημο κρασί τῆς Νάουσας, ποῦ ἦταν καὶ παλιότερα ξακουστό⁴.

1. Βλ. καὶ Ἰωάννου Κ. Βασδραβέλλη, Ἱστορικὰ ἀρχεῖα Μακεδονίας, Β', σ. 299-300, ἀριθ. 329, ὅπου γράφεται ὅτι ἀπαλλάχτηκαν (1830) οἱ ὑπῆκοοι ἀπὸ φόρους, γιατί εἶχαν ὑποστεί ζημιὰς ἀπὸ τοὺς πολέμους.

2. Βλ. Ν. Ἐλευθεριάδου, Ἀνατολικά μελέται, ὅ.π., σ. 25-40 καὶ 58-70, Α. Ζ. Καλλιγκλή, ὅ.π., σ. 14 κ.έ.

3. Βλ. Δ. Κ. Τσοποτοῦ, ὅ.π., σ. 71-76.

4. Βλ. Δ. Πλαταρίδου-Ε. Στουγιαννάκη, ὅ.π., σ. 54-56, ὅπου ἀναφέρονται καὶ οἱ ἔπαινοι τῶν ἄλλων περιηγητῶν Πουκεβίλ καὶ Κουζινερό. Πρβλ. Κωνσταντίνου Σ. Σπορέλα, Ἡ οἰκονομικο-εμπορικὴ καὶ πολιτιστικὴ δραστη-

Μέχρι πού καθιερώθηκε ο νόμος περί μεταγραφής, οί Ναουσαίοι (όπως και οί υπόλοιποι) έπαιρναν τούς τίτλους κυριότητας («χοντζέτια») από τόν Ιεροδικαστή («κατή»), πού έκανε χρέη και ύποθηκοφύλακα, κατέβαλλαν δέ μόνο τή φορολογία τής δεκάτης στο βακουφικό ίδρυμα τής πόλεως, γιατί εκεί τήν είχε άφιέρώσει ο σουλτάνος, έκχωρώντας τό σχετικό δικαίωμά του. Ύστερα όμως γεννήθηκε άμφισβήτηση, γιατί οί άρμόδιοι τής τουρκικής κυβερνήσεως ίσχυρίζονταν ότι —δηθεν—όλόκληρη ή περιουσία τών Ναουσαίων έπρεπε νά ύπαχθει στις διατάξεις «περί βακουφίων». Όταν παλιότερα είχε δημιουργηθεί κάποιον άνάλογο θέμα, ο Τουρκος πρωθυπουργός («βεζύρης») έπεκύρωσε τήν έγκυρότητα τοϋ γνωστοϋ φερμανιοϋ (πού δημοσιεύτηκε πιό πάνω, άριθ. 1) και γλύτωσαν οί Ναουσαίοι, γιατί και ο όθωμανικός άστικός κώδικας δικαίωσε τήν όρθή άποψη τών Έλλήνων, όπως προκύπτει από τήν παράθεση (στο κείμενο τής αναφορής) τών σχετικών διατάξεών του.

Οί άρμόδιοι όμως τής Πύλης άμφισβητούσαν τά δικαιώματα πού είχαν 50 όλόκληρα χρόνια, με άποτέλεσμα νά προκύψουν διαφορές και νά παραμένουν φυλακισμένοι στις έγκληματικές φυλακές τής Βέροιας και τής Θεσσαλονίκης δύο χρόνια οί πιό άξιόλογοι κάτοικοι τής Νάουσας, με σκοπό νά τούς ύποχρεώσουν νά έγκαταλείψουν τς περιουσίες τους, άφού και σέ νεώτερη διαταγή τής έπέμενε στις άπόψεις τής (ή τουρκική κυβέρνηση) και είχε τούς έγκλειστους σέ επικίνδυνη αίθουσα, σέ έποχή χειμώνα, χώρια πού κακομεταχειρίζονταν οί περιφερειακοί Τουρκοί διοικητές και άλλους (περισσότερους από 30) στις έγκληματικές φυλακές τής Βέροιας. Και όλα τούτα γίνονταν στήν περίοδο πού οί ευρωπαϊκές δυνάμεις σκόπευαν νά επανξετάσουν και νά βελτιώσουν τς σχέσεις τής Πύλης και τών Χριστιανών¹.

ριότητα τών Ναουσαίων τά χρόνια 1700-1822 (πολυγραφημένο), Θεσσαλονίκη 1973, σ. 12-13 και σημ. 18 τών σ. 39-40.

1. Για τά γεγονότα εκείνων τών χρόνων βλ. Ε. ν. Κ ο ρ ο σ, Greece and the Eastern Crisis 1875-1878, Θεσσαλονίκη 1975, τ ο υ Ί δ ι ο υ, 'Η επανάσταση τής Μακεδονίας κατά τó 1878, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 11 κ.έ., 'Ι ω ά ν ν ο υ Σ ω τ. Ν ο τ ά ρ η, 'Ανέκδοτα έγγραφα για τήν επανάσταση τοϋ 1878 στή Μακεδονία (Άρχεϊον Στεφάνου Νικ. Δραγούμη), Θεσσαλονίκη 1966, σ. 21-28, Σ τ ε φ ά ν ο υ Ι. Πα πα δ ο π ο υ λ ο υ, Οί επαναστάσεις τοϋ 1854 και 1878 στή Μακεδονία, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 59-65. Τά γεγονότα τούτα εντάσσονται στα πλαίσια τοϋ λεγόμενου 'Ανατολικοϋ Ζητήματος, για τó όποιο βλ. Μ. Θ. Λ ά σ κ α ρ ι, Τó 'Ανατολικόν ζήτημα (1800-1923), τ. 1 (1800-1873), φωτοανατύπωση στις εκδόσεις Π. Πουρναρά, με πρόλογο τοϋ καθηγητή 'Ιω. Κ. Χασιώτη, Θεσσαλονίκη 1978, κυρίως σ. 275 κ.έ., Σ. Θ. Λ ά σ κ α ρ ι, Διπλωματική ιστορία τής 'Ελλάδος (1821-1914) 'Αθήναι 1947, σ. 136 κ.έ. και Ν ι κ ο λ ά ο υ Β. Β λ ά χ ο υ, Τó Μακεδονικόν ώς φάσις τοϋ 'Ανατολικοϋ Ζητήματος, 1878-1908, 'Αθήναι 1935. 'Από τήν παλιότερη βιβλιογραφία βλ. και 'Ε π α μ ε ι ν ώ ν δ α Κ. Κυ ρ ι α κ ί δ ο υ, 'Ιστορία τοϋ συγχρόνου έλληνισμού, τ. 2, 'Αθήναι 1892, σ. 505 κ.έ. 'Αλλωστε, είχε προηγηθεί και ο Κριμαϊκός πόλεμος (1853-1856), όποτε άρχισε νά φαίνεται καθαρά ότι πλησίαζε πιά ή

Γι' αὐτὸ ζητοῦσαν τὴ διαμεσολάβηση τοῦ Ἑλληνα πρεσβευτῆ στὴν Πύλη, γιὰ νὰ πάσουν οἱ ταλαιπωρίες καὶ οἱ φυλακίσεις τους.

Τὸ κείμενο τῆς πιὸ πάνω ἀναφορᾶς εἶναι τὸ ἑξῆς:

Οἱ βαθυσεβάστως ὑποφαινόμενοι κάτοικοι τῆς πόλεως Ναούσης, στηριζόμενοι εἰς τὴν ἰδιάζουσαν προθυμίαν, ἣν ἀείποτε ἐπιδεικνύει ἡ Ἑμετέρα Ἐξοχότης πρὸς ἀνακούφισιν [ἐκ] τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων δοκιμασιῶν, ἃς πάντοτε, ἀπὸ τινος δ' ἐπαισθητότερον, ὑφίσταται ὁ τῆς Ὁθωμ. Αὐτοκρατορίας χριστιανικὸς λαός, προστρέχοντες πρὸς Ἑμᾶς, σὺν τῇ πεποιθήσει ὅτι δὲν θὰ ἀπορρίψητε τὴν αἴτησιν ἡμῶν, ἐρευδομένην ἐπὶ τῶν ἀπαραιτήτων δικαίων τοῦ τε Ἀστυκοῦ καὶ Πολιτικοῦ ἡμῶν νόμου.

Ἐξοχότατε, τὸ προστατεύειν τὴν ἰδιοκτησίαν καὶ τὸ θεωρεῖν αὐτὴν ἱερὰν καὶ ἀπαραβίαστον εἶναι ἐκ τῶν κυριωτέρων τεκμηρίων ἀγαθῆς διοικήσεως. Διὰ τῆς ἰδιοκτησίας καθιεροῦνται ἡ ἀτομικὴ ἐξουσία ἐπὶ τῶν ὑλικῶν πραγμάτων, καθιστῶσα οὕτω φιλοπονωτέραν τὴν ἀτομικὴν θέλησιν καὶ τὴν πολιτείαν μᾶλλον εὐπραγοῦσαν. Ἄλλ' ἡ ἰδιοκτησία εἶναι σεβαστή, οὐσα προῖον ἀθθαίρετον βίας; Βεβαίως ὄχι, ὁπότεν στηρίζεται ἐπὶ γεγονότων, παρεχόντων τὸ τοιοῦτο δικαίωμα, προερχομένων ἐξ ἀγοραπωλησίας ἀληθοῦς ἰδιοκτητοῦ, ἢ ἐκ δωρεᾶς ἱεροῦ προσώπου (ὅπερ τὰ μᾶλα τοῖς Τούρκοις σεβαστὸν) καὶ δι' οὗ ἐπέρχεται πλήρης κυριότης («ρεκαμπί»), κατὰ τὸν ἱερόν των νόμον. Ἡμεῖς, ἐξοχότατε, στηρίζομεν τὰ δικαιώματα τῆς ἡμετέρας ἰδιοκτησίας ἐπὶ γεγονότων πασιδήλων, δι' ἐπισήμον μάλιστα ἐγγράφον διατάγματος, ἐπικυρωμένων. Καί, ἵνα καταστήσωμεν ταῦτα δῆλα ὑμῖν ἐπιτραπίτω ἡμῖν ἢ ἀνατρέξωμεν ἱστορικῶς εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν γέννησιν.

Κατὰ τὸ 1822 ἡ πατρις ἡμῶν, τὴν τύχην πολλῶν ἄλλων ἐλληνικῶν πόλεων ὑποστᾶσα, κατεστράφη ὑπὸ τοῦ τότε Βαλῆ Ἀμποῦλ-Ἀμποῦτ Πασιά, ἐκ δὲ τῶν κατοίκων αὐτῆς, ἄλλοι μὲν ἐξηνδραποδίσθησαν, ἕτεροι δὲ εἰς τὰς πέριξ πόλεις καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους μετέβησαν. Μετὰ τὸ πέρασ ὅμως τοῦ ἀγῶνος, ὁ τότε κυριαρχῶν μεγαλοφνῆς σουλτάνος Μαχμούτ, θέλων, ὅπως καὶ τὰς κατερειπωθείσας χώρας συνοικήσῃ, καὶ τὰ μεταρρυθμιστικὰ αὐτοῦ σχέδια εὐκολώτερον ἐφαρμόσῃ, ἐκήρυξε πλήρη ἀμνηστία, καὶ ἐντελῆ τετραετῆ ἀτέλειαν, εἰς τοὺς ἐπανελθόντας εἰς τὰς ἐστίας των.

κατάρρευση τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Βλ. Δ ό μ ν α ς Δ ο ν τ ᾱ, Ἡ Ἑλλάς καὶ αἱ δυνάμεις κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον, Θεσσαλονίκη 1973. Ἐξάλλου, τὴν ἴδια χρονίᾶ (1876), πού οἱ Ναουσαῖοι ἐστειλαν τὶς δύο πιὸ πάνω ἀναφορᾶς τους καὶ ζητοῦσαν προστασία, ἡ κατάστασις στὴ Θεσσαλονίκη ἦταν πολὺ ταραγμένη, ἀφοῦ λίγους μῆνες πρὶν διαδραματιστικῆν ἐκεῖ σοβαρᾶς ὀχλοκρατικῆς συγκεντρώσεως τῶν Μωαμεθανῶν, πού τὸ ἀποκορύφωμά τους ἦταν ἡ σφαγὴ (6 Μαΐου 1876) τῶν Προξένων τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Γερμανίας. Βλ. σχετικὰ τοῦ Ἄ π. Ε. Β α κ α λ ο π ο ὑ λ ο υ, Τὰ δραματικὰ γεγονότα τῆς Θεσσαλονικῆς κατὰ τὸν Μάιο τοῦ 1876 καὶ οἱ ἐπιδράσεις τους στὸ Ἐνανατολικὸ ζήτημα, «Μακεδονικὰ» 2(1941-1952)193-262, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

Ἐπειδὴ δὲ συμφώνως τῷ Ἱερῷ νόμῳ, ἡ γῆ τοῦ κυρίου ἐστὶ, πᾶς δὲ τῷ ἀπολότῳ κυριάρχῃ ἀπειθῶν καὶ τὴν ὑψηλὴν αὐτοῦ θέλησιν ἀθετῶν, τὸ ἐπὶ τῆς γῆς ἐκχωρούμενον αὐτῷ δικαίωμα ἀπόλλυσι. Τούτοις, συνεπῶς, καὶ οἱ ἡμέτεροι πατέρες τῆς ἀκίνητου αὐτῶν περιουσίας ἐστερήθησαν, καὶ αἱ πρόσδοσι τῶν κτημάτων αὐτῶν εἰς τὸ Ἀυτοκρατορικὸ Ταμεῖον (ἐμυλιάκ) εἰσέρχοντο. Ἐνεκεν ὁμῶς τοῦ ἀγόνου συστήματος τῆς ἐπιμόστου καλλιεργείας καὶ συνεπείᾳ ἐκλιπαρήσεων, ὁ αὐτὸς σουλτάνος ταντοχρόνως, δι' ἐπισήμον διατάγματος, ἔδωκ' εἰς Ψαρρά, Χίον, Κυδωνίας καὶ Νάουσαν τὴν ἀκίνητον αὐτῶν περιουσίαν (σελ. 2). Ἐκτοτε, λοιπόν, ἀφοῦ ἡ μὲν περιουσία ἡμῶν ἐγένετο πλήρης καὶ ἀληθῆς ιδιοκτησία (τεμλίκι-ἐρεζι-μιμλονκί), ἡ δὲ φιλοπονία ἡμῶν ἀναπτυχθεῖσα μετέβαλεν ὀλοκλήρως ἀπροσόδους καὶ πετρῶδεις λόφους εἰς ὠραίους ἀμπελώνας, προσόδους οὐκ εὐκαταφρονήτους (1,400.000 ὀκάδ. σταφυλ. ἐτησίως) ἀποφέροντας καὶ θεᾶν τὰ μάλα ἐπίζηλον παρέχοντας.

Μέχρι τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ περὶ μεταγραφῆς νόμου ἔγγραφα ιδιοκτησίας, ἦτοι χουντζέτια, ἐλαμβάνομεν παρὰ τοῦ κατῆ (judge du raix), ἐκκληροῦντες καὶ ἔργα ὑποθηκοφύλακος, ὅπως καὶ ἐν ἄλλαις ἐπαρχίαις. Τὴν δεκάτην δὲ μόνον ὁ αὐτὸς μεγαλόδορος δωρητῆς ἀφιέρωσεν εἰς τὸ βάκφι. Ἀπορίας δ' ἄξιον εἶναι, τῇ ἀληθείᾳ, ποῦ στηριζόμενοι οἱ νέοι τῆς Τουρκίας οἰκονομολόγοι θέλουσι νὰ ὑπάγωσι τὴν ἡμ. χώραν εἰς τὸν περὶ βακουφίων νόμον. Καὶ ἄλλοτε ἠνωχλήθημεν παρὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Βακουφίων, ἀλλὰ δυνάμει τοῦ περὶ ἐκχωρήσεως φερμανίου, οὐ μόνον ἀπηλλάγημεν, ἀλλ' ἠξιώθημεν καὶ βεζυρικής διαταγῆς, προσπεικυρούσης τὸ γνήσιον τοῦ ρηθέντος φερμανίου. Ἡ δεκάτη δὲν εἶναι δικαίωμα ἐπηρεάζον τὴν ιδιοκτησίαν, ἀλλ' ἔμμεσός τις φόρος, χορηγούμενος πρὸς ἀνακούφισιν τῆς πολιτείας, ἀδιαφορῶν ὁ φορολογούμενος, καὶ μάλιστα ἐν Τουρκίᾳ, ἂν ἡ χρῆσις εἶναι σχετικὴ ἢ μή.

Ἐκτὸς δ' ὅλων τούτων ἔρχεται εἰς ἐπικουρίαν ἡμῶν καὶ ὁ πολ. Κῶδιξ, ὅστις θεωρεῖται ὡς ἰσχύον τοῦ Κράτους νόμος. Οὗτος, ποιούμενος λόγον περὶ ιδιοκτησίας, λέγει τὰ ἐξῆς ἐν τῷ Α' περὶ γαιῶν νόμον ἄρθρω: Αἱ ἀφιερωθεῖσαι γαῖαι εἶναι δύο εἰδῶν: Α'. Αἱ ἀληθῶς ιδιόκτητοι γαῖαι, ὡς συμφώνως τῷ Ἱερῷ νόμῳ ἀφιερωθεῖσαι. Ἡ ιδιοκτησία καὶ τὰ κατοχικὰ δικαιώματα τῶν τοιούτων γαιῶν ἀνήκουσιν εἰς τὸ ἀφιέρωμα, ἐπ' αὐτῶν δὲ δὲν ἐφαρμόζονται αἱ διατάξεις τοῦ πολιτικοῦ νόμου (κανόν), ἀλλὰ διέπονται ἀπὸ τοῦς ὅρους, οὓς ἔθεσεν ὁ δωρητῆς. Β'. Αἱ γαῖαι, αἱ ἀποσπαθεῖσαι κ.τ.λ. Βεβαίως, ὁ πολιτικὸς νόμος ἀργεῖ, ὡς πρὸς τὴν ἀρχικὴν τοῦ δικαιώματος γέννησιν, ὑφίσταται ὁμῶς ἡ τῆς παραγραφῆς καθιέρωσις, ὡς οὐσα δημοσίας τάξεως δικαίωμα. Ἐξ ὅλων, λοιπόν, τούτων ἐπιτετα, ὅτι οὐδεμία, κατὰ τὸν Ἱερὸν τῶν Τούρκων νόμον, θέλησις εἶναι τῆς τοῦ σουλτάνου ἱερωτέρα, καὶ οὐδενὸς τὸ δώρημα τελειότερον τοῦ ἐκπροσωποῦντος τὸν Θεὸν ἐπὶ τῆς γῆς.

Πόθεν, λοιπόν, οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρνούμενοι τὸ δικαίωμα ἐπιτάττουσιν ἡμῖν, λέγοντες, οὐδὲν δικαίωμα ἐπὶ τῆς ιδιοκτησίας σας ἔχετε, ἢ ἐπὶ

πεντήκοντα ὄλα ἔτη καρπούμεθα, δυνάμει τίτλον ἐγκόρου, κατὰ τοὺς κειμένους νόμους: Ἐπὶ ἔτη δὲ δύο κατακρατοῦσι τοὺς ἐγκριτωτέρους τῶν πολιτῶν ἐν ταῖς φυλακαῖς Βεροίας καὶ Θεσσαλονίκης καὶ μεταχειρίζονται πᾶν μέσον πρὸς ἐκβίασιν τῆς συνειδήσεως ἡμῶν, ὅπως συναιρέσωμεν εἰς τὴν ἐπισφράγισιν τῶν διαταγῶν (σελ. 3) των καὶ ἐκχωρήσεων αὐτοῖς τὰς περιουσίας μας.

Ἦδη δ' ἐτέραν διαταγὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως κομίσαντες, ἄνευ καταχωρήσεως προσήκοντος ἄρθρου, σχετικοῦ κανονισμοῦ, ἀποφαίνονται ξηρῶς, διὰ γλώσσης ἀξίας τῆς προσοχῆς τῆς Ἐδρώπης («δὲν ἔχετε δίκαιον. Εἰσθε ψεύται»). Προσάγομεν αὐτοῖς ἔγγραφα, ἅτινα σεβαστὸς κυριάρχης ἐξέδοτο. Οὐδόλως εἰσακουόμεθα. Ἐν φυλακαῖς καὶ ἀπειλῇ διάγομεν. Ἀπηνδύσαμεν, ἐξοχώτατε, καὶ ἐκ τῶν κακουχιῶν καὶ ἐκ τῶν ἀνυπολογίστων ζημιῶν, ἔνεκεν τῆς τοιαύτης ἐκκρεμοῦς ἡμῶν καταστάσεως.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀδίκους φυλακίσεις ἐν καιρῷ χειμῶνος, καὶ μάλιστα ἐν εἰρκτῇ δυσώδει καὶ πνιγρῶ, καὶ ἀπείρους στερήσεις ὑψιστάμεθα, ἔτεροι δέ, ὑπὲρ τοὺς τριάκοντα, ἀκατονομάστως πιεζόμενοι καὶ κακουχούμενοι ἐν ταῖς τῶν κακούργων φυλακαῖς ἐν Βεροία κρατοῦνται, ἐπιμῶνος ὑπὸ τῶν διοικητῶν, ἀπαιτούντων ἄδικον ἐπισφράγισιν τῶν θελήσεων αὐτῶν, καὶ μάλιστα ἐν χρόνῳ, καθ' ὃν ἡ Ἐδρώπη μέλλει νὰ διακανονίσῃ τὰς σχέσεις τῶν Χριστιανῶν πρὸς τὴν Πύλιν. Καὶ ἐπειδὴ πᾶν μέσον ἀναφορᾶς καὶ δικαιολογῶν ἐνστάσεως ἐξηγήσαμεν, Διὰ τοῦτο διαμαρτυρούμεθα ἐνώπιον τῆς Ὑμ. Ἐξοχότητος, καὶ παρακαλοῦμεν αὐτήν, ὅπως μὴ παρίδῃ τὴν ἱκετήριον αἴτησιν ἀναξιοπαθοῦσης Κοινότητος, καὶ ὅπως ὑποδείξῃ τῇ Πύλιν τὸ ἄδικον τῆς τοιαύτης διαγωγῆς.

Δέξασθε τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ ἐξαιρέτου πρὸς Ὑμᾶς σεβασμοῦ μας.

Τῆς Ὑμ. Ἐξοχότητος ταπεινοὶ θεράποντες

Ἐν Ναούσῃ τῇ 30 Νοεμβρί(ου) 1876

(Ἐξὶ σφραγίδες τῶν μαχαλάδων-συνοικιῶν καὶ ὕστερα, ἐπάνω δεξιᾶ, γράφονται τὰ ἐξῆς:)

Βούλαι ἀπολεσθεῖσαι

Μαχαλᾶς Ἀγ. Παρασκευῆς

Ὁ Μουχτάρης

Γρηγόριος Ζαφειρίου

Μαχαλᾶς Ἀλώνια

Ὁ Μουχτάρης

Ζαφρὴς Γεωργίου

(Ἄκολουθοῦν ὑπογραφῆς σὲ τρεῖς σειρᾶς)

(Στὰ ἀριστερὰ ὑπογράφουν:)

» Κωνσταντῖνος Γ. Χ(ατζῆ) παρὰσχης

» Ἰωάννης Γ. συμανίκα

- » Ν. Χ. Πετρίδης
- » Ἀντώνιος Κ. Περδικάρης
- » Δημήτριος Γ. Χ. Παράσχος
- » Γεωργίος Ἀγγελάκη Νάνου
- » Γεώργιος θεολόγης
- » δήμους Τζιτζιη (;)

(Στὸ κέντρο ὑπογράφουν:)

- » δημήτριος Κ. γαλάνης
- » Γ. Κ. λαπαβίτζας
- » Κ. Ἀγγελάκης
- » Μανουήλ Α. Μπέλλας
- » Ι. Χ(ατζή) Γρηγοριάδης
- » Χ: Γιάν: Χ: θεοδοσιάδης
- » Χ. Ν. Γούγκουρας
- » Δημήτριος Πλαταρίδης
- » Μηρᾶς στέργιου

(Δεξιά ὑπογράφουν οἱ:)

- » δημήτριος παναγιῶτι
- » γιανους ἀγγελοῦ
- » δημήτριος φιλιππου
- » Δ. Τζιότζου
- » Χρίστος ἰωάνου
- » Χρίστου νικολάου
- » Χρίστους κοστινο
- » Ιω: δ. μπλατζότης
- » Ἀντώνιος Τζίκρας (;)
- » Ἀθανάσης δημητρίου
- » Ἀναστάσιος...
- » Δημ. Δ. Μπίλης

4

Τέσσερα σχετικά, διαβιβαστικά ἔγγραφα ἑλληνικῶν ὑπηρεσιῶν

Στὸν ἴδιο φάκελο βρέθηκαν καὶ τέσσερα ἔγγραφα τοῦ ἑλληνικοῦ προξενείου τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Στὰ περιθώριά τους ὑπάρχουν σχετικές «ἐπισημειώσεις» τῆς Ἑλληνικῆς πρεσβείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὅλα τοῦτα εἶναι σχετικά μὲ τις δύο ἀναφορὲς τῶν Ναουσαίων καὶ τὸ θέμα τῶν διώξεων καὶ τῶν φυλακίσεών τους. Κρίθηκε ὅτι εἶναι χρήσιμο νὰ δημοσιευθοῦν καὶ αὐτά, γιατί

μάς δίνουν κάποια διαφωτιστική εικόνα για τον τρόπο που οι ύπόδουλοι Έλληνες της Μακεδονίας προσπαθοῦσαν να προστατευθοῦν ἀπέναντι στις αὐθαιρέσιες και στις ἀρπακτικὲς διαθέσεις τῶν Τούρκων. Ἀκόμα δίνουν τὴν ἀφορμὴ νὰ σκεφθεῖ και ὁ σημερινὸς μελετητὴς τῶν ἐγγράφων, πόσο καθοριστικὸ και σπουδαῖο ρόλο παίζει πάντοτε στὴ ζωὴ και στοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνες και ὁ ἀνθρώπινος παράγοντας. Πραγματικά, ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τῶν κειμένων που ἀκολουθοῦν, φαίνεται καθαρά ὅτι, ἐνῶ ὁ Ἑλληνας Πρόξενος τῆς Θεσσαλονίκης (δηλαδὴ ὁ γνωστὸς Κωνσταντῖνος Βατικιώτης)¹ διακρινόταν γιὰ τὴ ζωντάνια, τὴ δραστηριότητα και τὸν ἐθνικὸ παλμό του, οἱ ἄλλοι διπλωματικοὶ και ἐκκλησιαστικοὶ παράγοντες και ὑπάλληλοι χαρακτηρίζονταν ἀπὸ γραφειοκρατικὴ νοοτροπία, ἀπὸ μανδαρινισμὸ και ἀπὸ τὴ συνήθως ψυχρὴ συμπεριφορὰ τοῦ διπλωμάτη, ὅποτε οἱ τύποι και οἱ ἐπιφυλάξεις ἐξοντώνουν τὴν οὐσία και ἀποτελεμάτων τὶς ὑποθέσεις...

Τὸ πρῶτο ἐγγραφο ἔχει δύο σφραγίδες και τρεῖς ἡμερομηνίες. Στάλθηκε ἀπὸ τὸ ἐλληνικὸ προξενεῖο τῆς Θεσσαλονίκης πρὸς τὸν πρεσβευτὴ τῆς Ἑλλάδος στὴν Πόλη Α. Γ. Κουντουριώτη. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ του χρονολόγηση, φέρει και δύο «ῶσειδεῖς» σφραγίδες: Ἡ πάνω ἀριστερὰ εἶναι δυσανάγνωστη, πρέπει ὅμως νὰ εἶναι μᾶλλον τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως και ἔχει συμπληρωθεῖ ὁ ἀριθμὸς πρωτοκόλλου (13819) και ἡ ἡμερομηνία (18 Δεκεμβρίου 1876) τῆς παραλαβῆς του. Δίπλα ὑπάρχει ὁ χαρακτηρισμὸς «Τῷ Κφ πρέσβει». Πιὸ κάτω δεξιὰ ὑπάρχει ἡ ἄλλη, μικρότερη κάπως, σφραγίδα, που ἔχει ὡς ἐξῆς: «Πρεσβεία τῆς Ἑλλάδος ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἄρ. Πρ(ωτοκόλλου) 4757. Ἐλ(ήφθη) τὴν 14 Δβρίου '76».

Ἀπὸ τὸ ἐγγραφο τοῦτο ἀποδεικνύεται ὅτι στὸν Ἑλληνα πρόξενο τῆς Θεσσαλονίκης στάλθηκαν και οἱ δύο πιὸ πάνω ἀναφορές, γιατί γίνεται σὲ τοῦτο χρῆση πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ («... αἱ ἐγκλειστοὶ ἀναφοραί...») και ὅτι διαβιβάστηκαν και οἱ δύο στὴν Ἑλληνικὴ πρεσβεία τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸ κείμενο τῆς εἶναι τὸ ἐξῆς:

Β. Ἑλληνικὸν Προξενεῖον

ἐν Θεσσαλονίξει

Ἐν Θεσσαλονίξει τῇ 7 Δεκεμβρίου 1876

Ἄριθ. Πρωτ. 1395

Συνημένα

1. Γιὰ τὴ δράση τοῦ Κ. Βατικιώτη (1830-1881) στὴ Μακεδονία (1866-1881) βλ. στοῦ Εὐαγγέλου Κωφοῦ, Ἡ ἐπανάστασις, ὅ.π., σ. 357 (εὑρετήριο) και στοῦ Ἰδίου, Greece, ὅ.π., σ. 60, 62 και 182, Ἴω. Σ. Νοτάρη, ὅ.π., σ. 22 (σημ. 1), 35 κ.έ. και Στεφ. Παπαδοπούλου, ὅ.π., σ. 67 κ.έ.

Ἐξοχώτατε

Πρὸ μικροῦ ἐκομίσθησάν μοι αἱ ἔγκλειστοὶ ἀναφοραὶ τῆς κοινότητος Ναούσης. Ἐκ τῆς ἀναγνώσεως αὐτῶν θέλετε εὐαρεστηθῆναι νὰ παρατηρήσετε ὅτι οἱ πολυπαθεῖς κάτοικοι τῆς ἑλληνικωτάτης ταύτης πόλεως ἀπειλοῦνται νὰ ἀφαιρεθῶσι διὰ τῆς βίας τῆς ἀκινήτου αὐτῶν κτήσεως, ἣν ἀπὸ πεντηκονταετίας νέμονται, δυνάμει νομίμων τίτλων ὡς τελείαν ιδιοκτησίαν των (τεμλίκι, ἐραζὶ μιμιλονκέ), χαρακτηριζομένης αὐτῆς ὡς βακουφικῆς καὶ πρὸς τοῦτο οἱ προκριώτεροι τῶν κατοίκων ἀπὸ διετίας φυλακίζονται καὶ νῦν ἔτι διατελοῦσιν ἐν ταῖς φυλακαῖς τῆς Βεροίας, ὅπως ἐξαναγκασθῶσι νὰ παραιτηθῶσι (σελ. 2) τῶν ἀξιώσεών των καὶ νὰ ἀναγνωρίσωσι τὰς ιδιοκτησίας των ὡς βακουφικὰς. Ἡ ἐν ταῖς ἀναφοραῖς ταύταις λεπτομερὴς ἀφήγησις τῆς ὑποθέσεως μὲ ἀπαλλάσσει πάσης ἐπεξηγήσεως.

Οἱ κάτοικοι τῆς Ναούσης, ἀποτυχόντες νὰ τύχωσι δικαιοσύνης παρὰ τῶν ἐνταῦθα καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐγγχωρίων Ἀρχῶν, πρὸς ἃς ἐπαπειλημένως ἀλλὰ ματαίως ἐξέθησαν τὰ δικαιώματά των, ἀναγκάζονται νὰ ζητήσωσι δι' ἐμοῦ καὶ τὴν μεσολάβησιν τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος.

Πιθανώτατον εἶναι ὅτι ἀπευθύνθησαν ἢ θ' ἀπευθυνθῶσιν ὁμοίαι ἀναφοραὶ καὶ εἰς δύο ἐτέρους ἐνταῦθα Προξένους, ἀλλ' οἱ κάτοικοι τῆς Ναούσης πεποίθασιν κυρίως ἐπὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος μεθ' οὗ θέλει ἐνεργήσῃ ἡ Ὑμετέρα Ἐξοχότης ὑπὲρ τῶν δικαίων των, ὅπως ἀπαλλαγῶσι τῶν καταδιώξεων, ἃς ὑφίστανται καὶ τῆς ἐπικειμένης δημείσεως τῆς περιουσίας των.

Διὰ τοῦτο ἐπείγομαι νὰ διαβιβάσω αὐτὰς τῇ Ὑμετέρᾳ Ἐξοχότητι καὶ νὰ παρακαλέσω νὰ εὐαρεστηθῆτε νὰ διενεργήσῃτε ὑπὲρ αὐτῶν ὅ,τι δυνατόν.

Εὐπειθέστατος
Ὁ Γεν. Πρόξενος
Κ. Ν. Βατικιώτης

Κάτω ἀπὸ τὴν πρώτην σελίδα γράφτηκαν τὰ στοιχεῖα τοῦ παραλήπτη:

Πρὸς τὴν Α. Ἐξοχότητα τὸν Κύριον

Κύριον Α. Γ. Κουντουριώτην

Πρεσβευτὴν τῆς Ἑλλάδος κ.λ.π.

Εἰς Κωνσταντινουπόλιν.

Ὁ Πρεσβευτὴς ἔγραψε τὰ ἐξῆς στὸ περιθώριον (ἀριστερὰ) τῆς πρώτης σελίδας:

Τῷ Κυρίῳ Ἀ. Μαθιουδάκη,

Παρακαλουμένῳ ν' ἀναγνώσῃ τὸ περιεχόμενον εἰς τὴν Α.Π. τὸν Πατριάρχην, ἐπικαλούμενος τὴν συνδρομὴν τῶν πατριαρχείων ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως τῆς κοινότητος Ναούσης.

Πέραν, 17 ΙΟβρ. 1876.

Α. Γ. Κουντουριώτης.

Τὸ δεύτερο ἔγγραφο ἔχει τὰ ἴδια χαρακτηριστικά καὶ ὅμοιες σφραγίδες. Παραλήφθηκε ἀπὸ τὴν πρεσβεία τῆς Πόλης στίς 20 Δεκεμβρίου (ἀρ. πρωτ. 4923) καὶ στὸ οἰκουμενικὸ πατριαρχεῖο τὴν 28 Δεκεμβρίου 1876.

Μὲ τὸ ἔγγραφο τοῦτο διαβιβάστηκε συνημμένη καὶ ἡ ἑλληνικὴ μετάφραση τοῦ φερμανιοῦ, ποὺ δημοσιεύτηκε πρὸ πάνω. Ἀναφέρεται ἀκόμα σὲ τοῦτο ὅτι οἱ Ναουσαῖοι εἶχαν καὶ ἄλλους τίτλους, στοὺς ὁποίους στηρίζαν τὰ δικαιώματά τους, καὶ ὅτι τὰ παρουσίασαν ὅλα τοῦτα στίς ἀρμόδιες τουρκικὲς ἀρχὲς τῆς Κωνσταντινουπόλεως (ὅπου ἀπέστειλαν εἰδικὸ ἐπίτροπό τους), ἀλλὰ οἱ ἀπόψεις τους δὲν ἔγιναν δεκτές.

Τὸ κείμενο τοῦτο ἔχει ὡς ἑξῆς:

Β. Ἑλληνικὸν Προξενεῖον Ἐν Θεσσαλονίκῃ τῇ 20 Δεκεμβρίου 1876
ἐν Θεσσαλονίκῃ

Ἄριθ. Πρωτ. 1452

Συνημμ. 1.

Πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει

Σ. Β. Πρεσβείαν

Κατόπιν τῆς ἐπ' ἀριθ. 1395 τῆς 7ης ἰσταμένου ἀναφορᾶς μου λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ἐπισυναφῶ ᾧδε ἀντίγραφον μεταφράσεως τοῦ Ἀυτοκρατορικοῦ Φερμανίου τοῦ Σουλτὰν Μαχμούτ, ἐφ' ὃς, κυρίως, οἱ Ναουσαῖοι στηρίζουσι τὰς ἀξιώσεις των.

Καὶ τὸ ἔγγραφο τοῦτο, ὡς καὶ ἄλλους τίτλους, οὓς ἔχουσιν οἱ Ναουσαῖοι, εἶχον παρουσιάσει καὶ ἄλλοτε, διὰ τοῦ εἰς Κων/πολιν ἀποσταλέντος πέρονσιν ἐπιτρόπου των, ἐνώπιον τῶν ἀρμοδίων Ἀρχῶν καὶ ἐνώπιον τοῦ Ἀρχιεπὶ Ἀδελιγέ, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἐθεωρήθησαν ἐπαρκῆ.

Πληροφορῶ δὲ ὅτι οἱ ἐν Βεροῖα κρατούμενοι, ἐνεκεν τῆς ὑποθέσεως ταύτης Ναουσαῖοι, ἀπελύθησαν ἕνεκα τῶν ἑορτῶν (σελ. 2) τοῦ Βαϊραμίον, θὰ φυλαμισθῶσιν ὁμῶς καὶ αἰθὶς μετὰ τὰς ἑορτάς.

Ἐδπειθέστατος

Ὁ Γεν. Πρόξενος

Κ. Ν. Βατιμάτης

Στὸ περιθώριο (ἀριστερὰ) σημείωσε ὁ πρεσβευτὴς τὰ ἑξῆς:

Τῷ Κφ Α. Μαθιουδάκη, κατόπιν τῆς ἀπὸ 17 λήγοντος ἐπ' ἀριθ. 4757 ἐπισημειώσεώς μας.

Πέρον, τὴν 27 10βρ. 1876

Α. Γ. Κουντουριώτης.

Τὸ τρίτο ἔγγραφο εἶναι τὸ μόνο ποὺ ἔχομε ἀπὸ ὑπηρεσία τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου καὶ ποὺ τὸ ὑπογράφει, δυσανάγνωστα, κάποιος διευθυντῆς του. Μὲ τοῦτο ἐπιστρέφεται ὅλη ἡ ἀλληλογραφία μὲ τὸ αἰτιολογικὸ

ὅτι ἔπρεπε νὰ ξανασταλοῦν ὅλα τὰ ἔγγραφα (στὸ πρωτότυπο ἢ σὲ ἀντίγραφο) μὲ «συνημμένον» ἔγγραφο τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς πρεσβείας.

Κάτω ἀπὸ αὐτὸ ὑπάρχει ὑποσημείωση, μὲ τὴν ὁποία ὑποβλήθηκε τὸ ἔγγραφο στὸν Ἑλληνα πρεσβευτὴ καὶ ζητήθηκε ἡ γνώμη του, ἂν ἔπρεπε νὰ ξανασταλοῦν τὰ ἔγγραφα «διὰ τῆς ἐπισήμου ὁδοῦ». Βλέπομε λοιπὸν ὅτι, ἐνῶ οἱ ραγιάδες Ναουσαῖοι ὑπέφεραν στὶς φυλακές, ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης καὶ οἱ γύρω του, ὅπως καὶ οἱ διπλωματικοὶ ἐκπρόσωποι τῆς Ἑλλάδος, ἀσχολοῦνταν μὲ πρωτόκολλα, μὲ ἄλλες τυπικότητες καὶ σκοπιμότητες...

Τὸ ἔγγραφο φέρει μονάχα μιὰ σφραγίδα, τῆς ἑλληνικῆς πρεσβείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀκόμα τὴν ἔνδειξη τοῦ ἀριθ. πρωτοκόλλου καὶ τὴν ἡμερομηνία ποὺ παραλήφθηκε (289/25.1.1877) καὶ ἔχει ὡς ἐξῆς:

Κύριε Διευθυντά,

Ἐπιστρέφον τὴν παροῦσαν, μεθ' ὅλων τῶν συνημμένων, πληροφοροῦ ὑμᾶς ὅτι ἡ Α. Θ. Παναγιότης ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, λαβὼν γνῶσιν τῆς ὑποθέσεως τῆς ἀναφερομένης ὧδε, ἀπήτησέ μοι, διὰ τοῦ Μεγ. Πρωτοσυγγέλου, ὅτι δεόν νὰ τῷ ἀποσταλῶσι, δι' ἔγγράφου ὑμῶν ἢ τῆς Ἀ. Ἐξοχότητος τοῦ Κου Πρέσβευος, ἐν πρωτοτύπῳ ἢ ἐν ἀντιγράφῳ, τὰ συνημμένα, ὅπως ἐνεργήσῃ τὰ καθ' ἑαυτὸν καὶ ἐν καιρῷ γνωστοποι(ήσω) ὑμῖν τ' ἀποτέλεσμα.

Πέραν τὴν 22 Ἰανουαρίου 1877

Εὐπειθέστατος

(ὑπογραφὴ δυσανάγνωστος)

Κάτω ἀπὸ τὸ κείμενο γράφονται τὰ ἐξῆς :

Ἐγχορῶνται τῇ Β. Πρεσβείᾳ, παρακαλουμένη νὰ δώσῃ ἡμῖν ὁδηγίαν, ἂν πρέπη νὰ διακοινοθῶσιν ἐπισήμως καὶ ἐγγράφως τὰ παρόντα εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

Πέραν τῇ 24 Ἰανουαρίου 1877

Εὐπειθέστατος

Ὁ Γ. Προξενικὸς Διευθυντῆς (;)

Α. Μαθιοδάκης (;)

Τὸ τέταρτο καὶ τελευταῖο ἔγγραφο ἔχει πάνω, στὸ κέντρο, τὴ χειρόγραφη ἔνδειξη «Ἀρχεῖον» καὶ μία μονογραφή. Στὸ κέντρο πάνω φέρει τὴ σφραγίδα τῆς πρεσβείας τῆς Ἑλλάδος (βλ. εἰκ. 3), μὲ ἀριθμὸ πρωτοκόλλου 552, τῆς 17-2-1877.

Ἀπ' αὐτὸ μαθαίνομε ὅτι τελικὰ γλύτωσαν οἱ φυλακισμένοι Ναουσαῖοι, μὲ τὴ βοήθεια ὁμοῦ τοῦ Νεγρεπόντη¹, ἀλλὰ δὲν μαθαίνομε ποῖα ἦταν καὶ ἡ ἔκβασις τῆς φορολογικῆς διαφορᾶς ποὺ προέκυψε.

1. Πρόκειται, ἀσφαλῶς, γιὰ τὸν δραστήριο Ἑλληνα ἔμπορο τῆς Κωνσταντινουπόλεως Μενέλαο Νεγρεπόντη. Βλ. Εὐαγγέλου Κωφοῦ, Ἡ ἐπανάστασις, δ.π., σ.

Ἔτσι ἀποδείχθηκε ὅτι ἄδικα περίμεναν οἱ ὑπόδουλοι τοῦτοι Ἕλληνες τὴν οὐσιαστικὴ συμπαράσταση τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ Ἑλληνα πρεσβευτῆ τῆς Πόλης. Τὰ συναισθήματα τῆς ἀπογοητεύσεώς τους, ὅπως καὶ τοῦ Ἑλληνα Προξένου τῆς Θεσσαλονίκης, ἐκφράζει πετυχημένα καὶ μὲ παρρησία ἡ τελευταία παράγραφος τοῦ ἐγγράφου, τὸ περιεχόμενο τοῦ ὁποίου ἔχει ὡς ἑξῆς:

B. Ἑλληνικὸν Προξενεῖον

ἐν Θεσσαλονίκῃ

Ἐν Θεσσαλονίκῃ 13 Φεβρουαρίου 1877

Ἄριθ. 109

Ἐξοχότατε

Εἰς ἀπάντησιν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 289 καὶ ἀπὸ 25 Ἰανουαρίου 1877 ἐγγράφου τῆς ὑμετέρας ἐξοχότητος, λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ σᾶς πληροφορήσω ὅτι οἱ Ναουσαῖοι, πλὴν τῶν πρὸς τὰ ἐνταῦθα ξένα Προξενεῖα ἀναφορῶν των, ἐξήτησαντο, δι' ἐπιστολῆς, διαβιβασθείσης δι' ἐμοῦ πρὸς τὸν φιλογενέστατον κύριον Νεγρεπόντε, τὴν ἀρωγὴν του καὶ πράγματι κατώρθωσεν ὁ κ. Νεγρεπόντες, ὅπως ἀποφυλακισθῶσι διὰ διαταγῆς οἱ ἀδίκως φυλακισθέντες χωρικοί.

Ἐζήτησαν δὲ οὗτοι τὴν συνδρομὴν ὑμῶν ἐπὶ τῆς ὑποθέσεώς των, θεωροῦντες τὴν μὲν Ἐκκλησιαστικὴν παρέμβασιν ἀνεπαρκῆ, τὴν ὑμετέραν δὲ νομίζοντες μᾶλλον ἀποτελεσματικὴν.

Εὐπειθέστατος

Ὁ Γεν. Πρόξενος

K. N. Βατικιώτης

Πρὸς τὴν Α. Ἐξοχότητα τὸν

Κύριον Α. Κουντουριώτην Πρεσβυτὴν τῆς Ἑλλάδος κ.τ.λ. κ.τ.λ. κ.τ.λ.

Εἰς Κωνσταντινούπολιν

Βέροια

ΓΙΩΡΓΟΣ Χ. ΧΙΟΝΙΔΗΣ

12 σημ. 2 καὶ τ ο ὕ ἴ δ ι ο υ, Greece, δ.π., σ. 32 σημ. 1, 87, 88 καὶ 132 σημ. 2, ὅπου μνημονεύεται καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς Νεγρεπόντης. Εἶναι, ἄλλωστε, συνηθισμένο, παλιὸ φαινόμενο, ἰδιαιτέρα στὴν Τουρκία (πάντοτε καὶ τώρα) ἢ στὶς τουρκοκρατούμενες περιοχές, νὰ πετυχαίνει κανένας σχεδὸν τὰ πάντα, ὅταν προσφέρει τὸ ἀνάλογο χρηματικὸ ποσὸ ἢ ἄλλες οἰκονομικές, ὕλικές παροχές καὶ ὠφελήματα.

R É S U M É

George Ch. Chionidés, Questions de propriété et de perception des impôts à Naoussa par emprisonnement, pendant les années 1870-1877.

Étude fondée sur le Firman de restitution de la propriété aux révoltés de Naoussa (1830) et autres documents.

On publie une traduction du Décret (Firman) du Sultan de Turquie de 1830 (document No. 1), par lequel la propriété des révoltés de Naoussa de 1822 leur est restituée. Par le même Décret fut ordonnée l'installation de 100 familles musulmanes à Naoussa, la construction d'une mosquée et d'une école turque etc.

On publie, en outre, deux pétitions, datées le 30.11.1876, des habitants de Naoussa (documents Nos 2 et 3), adressées aux Consuls de Thessaloniki et de Constantinople, par lesquelles ils se plainaient des autorités turques de Véria et Naoussa, qui tenaient en prison les notables de Naoussa pour le seul motif de non consentement pour les impôts sur leur propriété immobilière. Cette vicissitude dura pendant quelques années et se termina par l'intervention du négociant Grec de Constantinople Negrepontis (v. la «Correspondance Consulaire» au Ministère des Affaires Etrangères d'Athènes, doc. «Ambassade de Constantinople 1876, Consulat de Thessaloniki»).

Ces documents contiennent des renseignements intéressants sur des questions d'Administration, de privilèges et impôts en Grèce encore asservie aux Turcs du 19e siècle. En outre, nous nous informons sur la composition des habitants de Naoussa et son économie et finances, pendant ce temps et, ainsi, une nouvelle image de cette ville nous est donnée, comme il est indiqué dans les 24 annotations de la présente étude, avec la bibliographie, concernant les mêmes questions.